

२०६५ येँयापुऱ्ही- भाद्र पूर्णिमा वर्ष ३६ अंक ५
बु.सं. २५५२ ने.सं. ११२८

The Ananda Bhoomi (Year 36, Vol. 5)
A Buddhist Monthly : Sep/Oct 2008

प्रमुख सल्लाहकार:
भिक्षु कुमार काशयप महास्थाविर (अध्यक्ष, आ.कु.वि.गुठी)

सल्लाहकार:
भिक्षु धर्मभूर्ति (सचिव, आ.कु.वि.गुठी)

व्यवस्थापकहरू:
भिक्षु अस्सजि, भिक्षु पियदस्ती
आनन्द कुटी विहार, ४२७४२०

व्यवस्थापन सहयोगी:
जोतिक, मिलन, सुमेध
जुजुभाई तुलाधर (कालोपुल), संघरत्न शाक्य (फसिकेल)

आवरण सज्जा:
फल समान शाक्य, उकुबहाल (यतालिवि)

वितरक
अरुण, उर्मिला

लेखा व्यवस्थापन:
भिक्षु प्रज्ञारत्न, सुरेश महर्जन, स्वयम्भू

सम्पादन सहयोगी:
जनक
शान्तिवन, गोदावरी

सम्पादक/ प्रकाशन संयोजक:
कोण्डन्न

बुद्ध विहार भृकुटीमण्डप, ४२२६७०२

वितरणार्थ सहयोगीहरू:

बुद्धजयन्ती समारोह समिति (श्रीघ.), भिक्षु मैत्री महास्थाविर (लुम्बिनी),
भिक्षु बोधज्ञान, भिक्षु पद्म, भिक्षु मिलिन्दो, आमगेरे विपुल हरिगोपाल महर्जन,
आमगेर उदेन, अ. इन्द्रावती, सत्यना शाक्य, सुश्री वीणा केसाकार, सुश्री शकुन्तला
प्रधान, श्रीमती केशरी वज्राचार्य, शाक्य वाच्च शप-बनेपा, सुवर्णमुनि शाक्य (भैर
हवा), विद्यादेवी शाक्य (बुट्टवल), याम शाक्य (वेणी), सर्जु वज्राचार्य (पाल्पा),
उत्तमामान बुद्धाचार्य (पोखरा), कृष्णप्रसाद शाक्य (बागलुङ), विजय गुरुङ (लमजुङ),
शेखर शाक्य (नारायणगढ़)।

मुद्रण:

सुप्रवाह प्रकाशन प्रा. लि. - ४२८०६९४, ४२७३९८३

प्रकाशक:

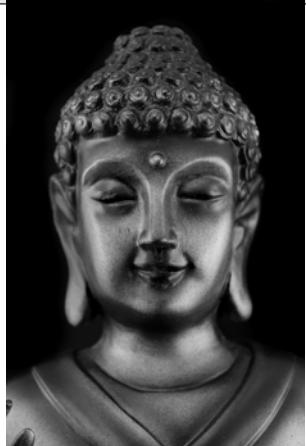
आनन्दकुटी विहार गुठी
आनन्द कुटी विहार, स्वयम्भू फोन: ४२७४४२०

का.जि.द.नं. ३४/०३४/०३५/म.क्षे.हु.नि.द.नं. १०/०६५/६६

वार्षिक रु १५०/-

एकप्रति रु १५/-

बुद्धवचनामृत

अत्ता हि अत्तनो नाथो-को हि नाथो परो सिया ।

अत्तनाऽव सुदत्तेन -नाथं लभति दुल्लभं ॥

आफु नै आफ्नो मालिक हो आफ्नो मालिक अरु
को हुन सक्ता ? आफुलाई रामोसँग दमन गर्न सक्यो
भने दुर्लभ स्वाभित्व प्राप्ति हुनछ ॥

अत्तानं चे तथा कथिरा-यथञ्जमनुसासति ।

सुदन्तो वत दम्मेथ-अत्ता हि किर दुदमो ॥

अरुलाई अनुशासन गर्नुछ भने पहिले आफै त्यस्तो
बनी दिनु पर्दछ । आफुलाई दमन गर्नु पर्दछ । आत्मा
दमन गर्नु नै ज्यादै गाहो कुरा हो ॥

धम्मपद

सम्पर्क कार्यालय

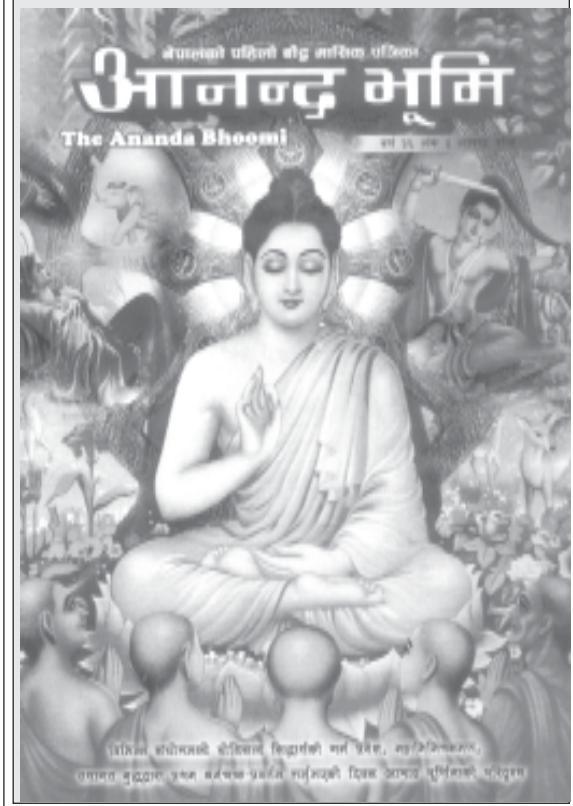
आनन्द भूमि

आनन्द कुटी विहार गुठी, पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं ।

फोन: ४२७१४२०

E-mail : anandakutivihar@ntc.net.np

गताङ्कमा प्रकाशित

भिक्षु महासंघका अध्यक्षको दरिद्रता

उवर्गठित भिक्षु महासंघलाई हार्दिकपत्र अद्ययन गर्न मौका पाए। उहाँले उठाउनु भएको कुरा अत्यन्त सान्दर्भिक लाग्यो। यस्तै निमुखाहरुको आवाज बन्न सकोस भन्ने हार्दिक कामना गर्दछु।

जनकज्यूले लेखुभएको सो लेख पढेर मेरो मनमा केही आशा पलाएको थियो। अब भिक्षु महासंघले यसलाई आफनो कार्य हुनेछन्। कतिमा उतारी नेपाली बुद्धशासनमा केही नौला कार्यहरु सम्पन्न हुनैछन भनि केही आशा त नपालएका होइनन्। तर त्यस आशा पलाएको केही ध्यान नवितै नवगठित भिक्षु महासंघका अध्यक्ष भिक्षु वेदिसेनले एउटा पत्रिकालाई अन्तर्वाता दिनै क्रममा पहिला जस्तो छ, त्यसलाई राम्री निरन्तरता दिनै जस्ता गैर जिम्मेवारीपूर्ण भनाई आएकै छ। त्यसलै गर्दा आम नैपाली बौद्ध क्षेत्रका शुभचिन्तकहरु निराश भएका छन। मेरो अध्यक्ष भन्तेलाई एउटा प्रार्थना के छ भने के हामी अहिले पनि पहिले के स्थितिमा रहने हो भने हामी निकै पछाडि पछ्यैँ। त्यसलाई मध्यनजर राख्दै केही यस्ता कार्यकमहरु आऔस भन्ने मेरो चाहना छ।

यदि यस्ता कार्यकमहरु त्याउन सकिएन भने पूरे नैपाली बौद्ध शासनको लागि दुभाग्य हुनेछ। र यो पनि म यहाँ स्मरण गराउन चाहन्दू कि यहाँ थुपै युवा, क्षमतावान भिक्षुहरु पनि छन्। पुनः एक पटक आफनो भनाईलाई ख्याल गरी आफना कार्ययोजनाहरु यथासिध्य सार्वजनिक हाँस भन्नै चाहन्दू। र यसलाई म आफनो अधिकारको रूपमा पनि हेठै गर्दछु। किनाकि अखिल नैपाल भिक्षु महासंघ भनेको सम्पूर्ण नैपाली थेरवादी भिक्षुहरुको मात्र नभई हामी उपासकउपासिकाहरुको पनि हो। अन्तमा यस्ता यसलाई अन्यथा नलियाँस भन्ने चाहन्दू।

प्रकास महर्जन, ललितपुर

विषय-सूचि

क्र.सं. विषय

१. सम्पादकीय
२. धर्मको सार
३. सम्यक लिपि
४. नेपालका पूज्यपाद संघनायक भिक्षु बुद्धघोष महास्थविर
५. बौद्ध शासन नै वास्तविक शासन
६. पात्र
७. पुनर्जन्म एवं पुनर्भव
८. सत्य तत्त्वको परिकल्पना
९. Buddhist Scholar Acharya Narendradeva
१०. ओहो ! दुःख
११. बाल संसार
१२. बौद्ध गतिविधि

लेखक

-	३
- सत्यनारायण गोयन्का	५
- भिक्षु सम्यकसम्बोधि प्राणपुत्र	७
- कोण्डन्य	९०
- शिशिल चित्रकार	९३
- भिम शाक्य	९५
- भिक्षु उपतिस्स	९६
- डा. गणेश माली	९८
- Harischandra Lal Singha	२०
- मिलन श्रेष्ठ	२१
- भिक्षु उत्तम	२२
-	२५

सम्पादकीय

अल्प प्रज्ञा पनि जीवनोपयागीहिंसात्मकतामा होइन अकुशलताप्रति विजय प्राप्त गर्न सकौं

हिंसा निश्चय पनि कसैलाई प्रिय लाग्दैन र पनि किन यहाँ हिंसा नै बढी हामी भझरहन्छ ? यो विडम्बनाको विषय भएको छ। हामी हिंसा मात्र होइन हिंसक प्रवृत्तिलाई नै निर्मल पार्नु पर्दै भनी आदर्शवादका कुर ह्रहरलाई जनमानस सामू लेखनको माध्यमले कलम चलाउँछौं, बोलीको गोली हाँडीमा मकै भुटेसरी भुट्टाउँ, संचार माध्यमलाई सब्दो सदुपयोगको नाउँमा प्रचार-प्रसार-संचार गाउँछौं, केही उपायहरूलाई बाँकी नै के र खेका छौं र भन्ने जस्तो भान हामीलाई नभएको पनि होइन होला शायद। तर पनि हामी विवशभै जतातै हिंसाको माहौल छाएको चित्रणलाई मुक दर्शक भई हेन बाध्य नै छौं।

हिंसा निश्चय पनि सामाजिक विकारका लागि अनुकूल विषय होइन तापनि समाजको केही चरण हिंसाग्रस्त बन्ने गर्दछ। हिंसा र हिंसक चेतनाले समाजलाई प्रभावित तुल्याएको हुने गर्दछ। हिंसा र हिंसक प्रवृत्तिलाई जिति नै आलोचना गरेपनि यसको दुष्प्रभावलाई जबसम्म व्यक्तिले आफ्नो अन्त्स्करणबाट ठम्याएर सोबाट मुक्त हुने चाहनालाई प्रवल पार्न सकिने छैन, त्यसबेलासम्म यसको प्रभाव बलियो रहने गर्दछ। हिंसा र हिंसक चेतना अधिपत्य वा मालिकत्व भावको उपज हो। मैले भनेको मान्नै पर्दछ, मैले भने जस्तै हुनुपर्दछ, भन्ने सोचाइलाई जब व्यक्ति-समूह वा संगठन विशेषले बलजप्ती लादन खोज्दै, तब सभ्यताको खोल च्यात्च्यूत पार्दा देखापर्ने व्यवहार हो, हिंसा। सभ्यताको विपक्षमा देखापर्ने यसले मानवलाई समझदारी सदभाव र मानवीय मूल्य मान्यता भन्दा पर धक्केले गर्दछ।

इतिहासको काल खण्डमा अनेकौं यस्ता घटनाहरु पाइन्छन् जसले सीमित समयका लागि मानवीयताको भावना ठप्प पारी दिएकोछ। त्यस्ता घटनाहरु मध्ये भारतीय उपमहाद्वीपमा चक्रवर्ती सम्राट बन्ने महत्वाकांक्षाले उफार्दा सम्राट अशोकले आफ्नै रक्त सम्बन्धितहरूलाई हिंसाको सिकार बनाउन पुरोका थिए। चक्रवर्ती सम्राट वरी उपमहाद्वीपको अधिपति बन्ने महत्वाकांक्षाले 'कलिंग युद्ध' गर्न पुरोका थिए। जुन युद्ध पश्चात् उत्पन्न चारैतरको रुवावासी एवं छरपस्तिएका लाशहरूले दिएको पीडाबाट मुक्ति पाउन सम्राट अशोकले आफ्नो हातको सशस्त्र त्यागेर बुद्धधर्म मान्ने कवल गरेका थिए। त्यस पछिका दिनहरूमा सम्राट अशोकले अनेकन मानव-हितका कार्यहरू गरी समाजिक भलाइका लागि राज्य-कोष समेत खोलेका थिए।

मानव चेतनामा विद्यमान मालिकत्वको भावले जन्माउने हिंसाजन्य कार्यहरूबाट बच्च सर्वप्रथम शीलको महत्व ठम्याउने चेतनाको दरकार हुने गर्दछ। प्राणीहरू सबैलाई समान दृष्टिले हेने चेतना र आफू श्रेष्ठ अन्य तुच्छ ठान्दै शक्तिको भाषा बोल्ने चेतनाको गुण-अवगुण शीलले बुझाइदिन्छ। अविकसित-असन्तुलित असभ्य चेतनाको परिचय दिने

हिंसक स्वभावलाई विकसित-सन्तुलित र सभ्यता उन्मुख दिशातर्फ बढाउनको लागि व्यवस्थित गर्ने जुन कार्य छ, सोहीलाई बुद्ध्यर्मको भाषामा शील भन्ने हो। तथागत बुद्धले मानवताको विषयमा तिख्वर आवाज दिनु आफूद्वारा प्रतिपादित धर्मको जग - त्यसैले शीलमा स्थित छ भनी बुझाउनु भएको हो।

आज भौतिक प्रगति उकाली लागीरहेको बेला मानवीय संवेदना र मानव-मानवमा वीचको हुनुपर्ने सौहार्दपूर्ण व्यहारमा हिंसाको बादल मडारीरहेको देखेर शान्तिका पक्षमा बोल्ने गर्दछन्। हिंसा र शान्ति दुई विपरित ध्रुवहरू हुन्। हिंसाका काला बादलहरूले शान्ति र सहिष्णुताको व्यवहारका लागि शीलको महत्व अभ बढाइदिएका छन्। आफूना एकसय एक जना बन्धुहरूको हत्या गरी राज्य हात पार्ने सम्राट अशोक, इतिहासमा कलीकित अस्यायको रूपमा स्मरण गर्ने कलिङ्ग युद्धका जनक सम्राट अशोक, चण्डालको रूपमा जनताद्वारा बदनाम सम्राट अशोकले बुद्ध धर्मले देखाएको मार्गमा लाग्ने अठोट गरी आफूलाई बदलेर देखाए भन्ने हामी एकाइसौं शताब्दीका चेतनशील मानव समाजका सदस्यहरू हिंसा र हिंसक चेतनाको विरुद्ध एकजूट हुन आफैनै चेतनालाई प्रथमतः व्यवस्थित पार्न किन हच्छने ?

विश्वको इकाई राष्ट्र, राष्ट्रको इकाई समुदाय-समाज, समाज-समुदायको इकाई परिवार, परिवारको इकाई विश्व हो। इकाईवाट समूहसम्म व्यापकता दिने सरल कार्यलाई उपेक्षा गरी विश्वशान्तिको चाहना गर्दैमा पूर्ण गर्नु सजिलो हुनैन। शान्तिको प्रारम्भ व्यक्तिवाटै हुने हो भन्ने सन्देश सम्राट अशोकको जीवनीले पनि भन्दछ। तसर्थ हिंसाको विरुद्ध शीलको पालना गर्ने प्रथमतः आफैन व्यवहारलाई बदलौं। नारा र कोरा भाषणमा अल्भक्ने कार्यलाई त्यागेर आफैनै चेतनालाई बदलौं।

हिंसाको चेतना सहितभै तथागत बुद्धलाई हत्या गर्ने चाहने अगुलिमालको चेतनामा परिवर्तन आए पश्चात् भन्नु भएको यो गाथालाई संझना गरौं- यो च पुब्वे पमोज्जित्वा पच्छा सो नप्यमज्जिति, सो'मं लोकं पभासेति अब्बा मुत्तो'व चन्दिमा अर्थात्- पूर्वकालमा प्रमादवश गलत मार्गमा लागेको भएतापनि पछि अप्रमादी मै कुशल बाटोलाग्ने व्यक्ति बादल मुक्त चन्द्रभै प्रकाशवान् हुनेछ।

विद्यमान भय, आशंका र अराजक हाम्रो वर्तमानका काला बादल हटाउन शील-सद्भाव र मानवीयताको पक्षलिने चेतनाको विकास गर्ने अवसर प्रत्येक नागरिकले पाउन्। नागरिक नागरिककाबीच सद्भाव विकास गर्न मेरो गोरुको बढै टक्का भन्ने सोचाइलाई त्याग गरी केही लिनका लागि केही दिन पनि जान्ने चेतनालाई विकास गर्न सक्ने होजौं।

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका "आनन्द भूमि"लाई यसरी सहयोग गराउँ :

- ८ यहाँहरूबाट सक्तो कुनैपनि सहयोग गर्नुहोस् ।
- ९ लेखक वर्गले बुद्ध, बुद्धधर्म, बौद्ध संस्कृत एवं दर्शन, साहित्य र इतिहास, धार्मिक तथा सामाजिक परिवर्तन विषयक जानकारीमूलक, खोजअनुसन्धानमूलक, सृजनात्मक लेख, रचना, कथा, निबन्ध, कविता आदि पठाउँ (प्रकाशित लेखरचनासम्बन्धी जिम्मेवारी स्वयं सम्बद्ध लेखकनै हुनेछ ।)
- १० आ-आफ्ना क्षेत्रहरूमा हुने भएगरेका गतिविधिलाई समयमै फोन, पफाक्स, पत्राचार, ईमेलबाट जानकारी गराउँ ।
- ११ निरन्तर सम्पर्कमा रही सल्लाह, सुझाव तथा रचनात्मक प्रतिक्रियाद्वारा सूचित गराउँ ।
- १२ वार्षिक ग्राहक भएर, अरूपलाई ग्राहक बनाउने र ग्राहक हुन प्रेरित गराउँ ।
- १३ उद्योगपति तथा व्यापारी वर्गबाट आफ्नो व्यावसायिक विज्ञापन उपलब्ध गराउँ ।
- १४ श्रद्धालुहरूबाट शुभकामना, श्रद्धाङ्गली तथा अन्य विशेष उपलक्ष्यका अवसर पारी विज्ञापन उपलब्ध गराउँ ।

सम्पर्क :

आनन्द भूमि

आनन्द कुटी विहार गुठी

पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं । फोन: ४२७९४२०, E-mail : anandakutivihar@ntc.net.np

लेख, रचना, समाचारका लागि यसमा पनि सम्पर्क गर्न सकिने :

बुद्ध विहार भृकृटीमण्डप

पो.ब.नं. ९९३, काठमाडौं । फोन: ४२२६७०२, E-mail : sukhi@ntc.net.np

The advertisement features a collage of three images: the Statue of Liberty on the left, the Eiffel Tower at night in the middle, and the Sydney Opera House on the right. A large diagonal banner across the bottom right contains the text "Australia & New Zealand" in white, "USA Europe" below it, and "Fixed Departure Tours" further up. Above this, a smaller banner reads "Travel with the travelers and experience the genuine way of traveling.....". At the very bottom, there is contact information: "For More Information Visit Our Office: Harihar Bhawan, Pulchowk, Lalitpur; Ph: 5546526/5537223; Email: lmct@vlink.com.np; URL: www.lalitmandap.com.np". The Lalit Mandap logo, which includes a stylized elephant icon, is also present.

धर्मको सार

■ सत्यनारायण गोयन्का

धर्मलाई ठीक तरिकाले बुझ्न सक्यो भने मात्र ठीक तरिकाले पालन गर्न सकिन्छ । अतः धर्मको सार राम्ररी बुझौं । धर्मको सारलाई बुझ्यौं भने ग्रहण गर्न सक्छौं । अन्यथा भित्रको सार तत्वलाई त्यसै राखी बाहिरको बोक्रामा नै अलिभरहन्छौं । त्यसैलाई सार ठानेर धर्म मानिरहन्छौं ।

सार सधै समान हुन्छ । बोक्रा भिन्न-भिन्न हुन सक्छन् र जहाँ यी बोक्रालाई धर्म मानिन्छ त्यहाँ धर्म पनि भिन्न-भिन्न हुन जान्छ । हिन्दूहरूको धर्ममा पनि सनातनी, आर्यसमाजी छन् । बौद्धहरूको धर्ममा महायानी, हीनयानी, जैनहरूको धर्ममा दिगम्बर, श्वेताम्बर, इसाईहरूको धर्ममा कैथोलिक, प्रोटेस्टेन्ट, मुसलमानहरूमा पनि शिया, सुन्नी आदि धर्म फरक-फरक मात्र होइनन् आपसमा विरोधी पनि छन् । निस्सार तत्वलाई मान्यता दिएको कारण यस्तो विभिन्नता भएका हुन् र परम्परामा विरोधी भएका हुन् ।

कोही लामो कपाल राख्ने, कोही दाढ़ी, कोही तालु । कसैको कान छेड्ने त्यसमा पनि कुण्डल, मुद्रा लगाउने भिन्नता । तिलक लगाउनेमा पनि चन्दन कि भष्मको ? यस्तो आकार कि त्यस्तो ? कसैले माला लगाए, रूद्राक्षको हो कि चन्दन अथवा तुलसी ? लकेटमा कुन आचार्य, गुरु वा कुन देवी देवताको फोटो छ ? कोही नाँगा छन् कोही वस्त्र लगाएका त्यसमा पनि सिलाएको कि नसिलाएको ? कस्तो रंग, कस्तो बनावट ? कसैले गालामा माला, पाखुरा, नाडी, खुट्टा, तथा औलामा जन्तर, ताबीज, औंठी आदि लगाएका हुन्छन् । त्यसमा कुनै शब्द, मन्त्र, यन्त्र राखिएका हुन्छन् ।

यी अनेक रूप, भिन्न-भिन्न आडम्बर, भेषभूषा, आकार-प्रकार, बनावट-सजावट, भिन्न-भिन्न सम्प्रदायहरूको प्रतीक मात्र होइन, भिन्न-भिन्न धर्म बनेर पारस्परिक विरोधको कारण बनिरहेका छन् । कोही धर्म नेताले माया गरेर दुःखी जनतालाई अमृत जस्तो धर्म रस दिए जुन भाँडोमा दिएको थियो, त्यही भाँडो जीर्ण भयो त्यसमा प्वाल परेर सबै धर्म रस बोगेर गए । खोको भाँडो मात्र बाँकी रह्यो । त्यस

भाँडाको रस हामीले कहिलै चाखेनौं त्यसैले त्यो भाँडो नै हाम्रो लागि धर्म हुनगयो र त्यसलाई अङ्गालेर राख्नु नै हाम्रो जीवनको सार्थकता बन्न गयो ।

जसरी भिन्न-भिन्न रूप-सजावट हाम्रो लागि धर्म बन्यो त्यसरी नै थोत्रो, निर्जीव, निष्प्राण कर्मकाण्ड पनि हाम्रो लागि धर्म बन्न गयो । शुद्ध धर्म छुट्यो र

जातपात-छुवाछुत, नदी, पोखरी, तलाऊ, समुद्रमा नुहाउनाले, तीर्थको यात्रा गर्नाले नै धर्म हुन्छ भन्ने विश्वास गर्न थाल्यौं । कुनै मन्दिर, मस्जिद, चैत्य आदिमा दिनहुँ धाउनु नै धर्म ठार्यौं । पूर्व अथवा पश्चिमतिर फर्केर हात जोडेर अथवा पसारेर पंचाङ्ग, अष्टाङ्ग, दण्डवत प्रणाम गरेर देवी-देवता, गुरु-आचार्यको तस्वीर मूर्तिको चरणमा वा धातु अवशेष अथवा धर्म ग्रन्थमा पूजा गर्नु, शंख बजाउनु, नैवेद्य चढाउनु, आरती दिनु, घण्टी बजाउनु, स्तोत्र पढ्नु, माला जप्नु नै धर्म मान्य थाल्यौं । त्यस्तै भाकल गरी पूजा-आजा गर्नु, जादु-मन्त्र गर्नु पनि धर्म मान्य थाल्यौं । कुनै अज्ञात-अदृश्य शक्तिलाई प्रसन्न पार्नको लागि कुखुरा, भाले, बोका, हाँस अथवा मनुष्यको बली दिनु पनि धर्म हुन गयो । कसैले एकै पटक टाउको काटेर त कसैले विस्तारै तद्धाराई-तद्धाराई मार्नु पनि धर्म भयो । यसरी धर्मको विनाश हुँदै गयो, अवमूल्यन हुँदै गयो ।

सत्य धर्मको उपलब्धिको लागि हामीलाई जुन साधन प्राप्त भयो हाम्रो अज्ञानताको कारण त्यही हाम्रो बन्धन हुन गयो । कोही सन्तपुरुषले अन्धकारबाट बच्नको लागि करूण चित्तले हाम्रो हातमा बलेको मशाल दिए ताकि त्यसको प्रकाशको सहयोगले जीवनयात्रा सफलपूर्वक पार गर्न सक्नु । तर कालान्तरमा त्यस मशालको आगो निभ्यो, अब हाम्रो हातमा डण्डा मात्र रहन गयो । अज्ञान बस त्यही लट्टिलाई मशाल ठानेर बोकिरहेछौं ।

कहिले काही यस्तो पनि हुन्छ कि बाह्य आडम्बरलाई त हामी धर्म मान्दैनौं तर सूक्ष्म-सूक्ष्म खेसाहरूलाई धर्म मान्य थाल्यौं जुन अधिक भ्रामक र मजबूत गाँठो बाँध्ने हुन्छन्, अन्य मान्यता, अन्य भावावेश

बौद्धिक तर्कलाई धर्म मान्य थाल्यौ भने त्यसमा भन् नराम्ररी फस्थ्यौ । हामी जुन परिवारमा जन्म्यौ, जुन वातावरणमा हुक्यौ । त्यस वंश-परम्पराका मान्यताका वारेमा बरावर सुन्छौ, पढ्छौ । हुँदा-हुँदा अन्य मान्यता सही भएपनि पछि स्वीकार गर्न नै नसक्ने हुन्छौ । त्यस परम्पराको मान्यतासँग हाम्रो भावनात्मक सम्बन्ध जोडिसकेको हुन्छ । फलस्वरूप त्यसको विपरीत अन्य कुनै दृष्टिकोणलाई स्वीकार गर्न नै सक्दैनौ । अन्यविश्वास तथा भावावेशमा आएर कुनै सिद्धान्त स्वीकार गरेर पनि के फाइदा हुन्छ ? वास्तवमा त्यो सिद्धान्त सही छ भने जीवनमा, व्यवहारमा आउनुपच्यो । जीवनमा आयो भने मात्रै सही धर्म हुन्छ अन्यथा खोक्रो बुद्धिविलास मात्रै हुन्छ ।

सैद्धान्तिक रूपमा आफूलाई अनात्मवादी, ईश्वर वादी, आत्मवादी, निरीश्वरवादी, द्वैतवादी, अद्वैतवादी जे माने पनि के भयो र ? वास्तवमा व्यवहारिक जीवनमा शुद्ध चित्तले जीवनयापन गरिरहेको छ कि छैन ? आफूलाई ईश्वरवादी मान्ये व्यक्ति पनि भोलि के होला भन्ने डरले व्याकुल भइरहन्छ । आफूलाई अनात्मवादी मान्ये व्यक्ति पनि आफ्नो अहम्मले कसरी घेरिएको हुन्छ ? यस्तो अवस्थामा कोरा सैद्धान्तिक पक्ष के काम ? मुख्य कुरा त व्यवहारिक पक्षको हो, आफ्नो आचरणको हो । शुद्ध चित्तमा आधारित आचारण नै धर्म हो । कुनै विशेष पहिरन, कुनै कर्मकाण्ड, विशेष दार्शनिक मान्यता मानेर पनि आफ्नो मन द्वेष-दौर्मनस्यताले भरेको छ भने धर्महीन नै छौं । यदि मन स्नेह-दौर्मनस्यताले भरेको छ भने धार्मिक छौं । यदि कुनै कार्य गरेर चित्त विशुद्धि गर्ने काममा सहायक हुन्छ भने त्यो काम गर्न योग्य छ, अन्यथा निरर्थक, निस्सार छ ।

जबसम्म धर्मको सही अर्थ बुझ्दैनौ तबसम्म हामी कंगाल छौं, जीवन निस्सार छ । यदि धर्मको सार चित्त विशुद्धिमा छ, राग, द्वेष मोहको बन्धनबाट मुक्त हुनुमा छ, विषमस्थितिमा पनि चित्त समतामा स्थापित गर्नुमा छ, मैत्री, करुणा, मुदितामा छ भन्ने बुझ्न सक्यौ भने कुनै समय धर्मको सार प्राप्त गर्न सक्छौं । जबसम्म खोक्रो मान्यता आदिलाई नै धर्म मानिरहन्छौं, तबसम्म शुद्ध धर्म प्राप्त गर्न सक्ने सम्भावना नै हुँदैन । हामी आफूभित्र आत्मनिरीक्षण गरेर कहिले जाँच्दैनौ कि जसलाई धर्म भनेर मान्दैछौं त्यसको कारणले मनमा के सुधार भइरहेछ ? जीवन व्यवहारमा के सुधार भइरहेछ ? जन्म मरणबाट

मुक्त हुने हजारौं कुरा गछौं तर यस जीवनमा मनको विकारबाट मुक्त हुने अलिकिति पनि प्रयत्न गर्दैनौ । धर्मको अर्थ नवुभेर जति हानी हुन्छ, त्यसभन्दा क्यौं गुण बढी हानी निस्सारलाई सार मान्युमा हुन्छ ।

धर्मको शुद्ध रूपलाई बुझ्नु, जाँचेर हेर्नु रोग मुक्तिको पहिलो आवश्यक कदम हो । शुद्ध धर्म स्पष्ट हुन्छ । त्यसमा गुट्य हुँदैन । प्रतीक-पाँडित्य प्रदर्शन हुँदैन । जे जति छ, सहज छ, यथार्थ छ । स्वयं साक्षात्कार, स्वयं अनुभव गर्नको लागि हुन्छ । धर्म राजमार्ग भै स्पष्ट हुन्छ । त्यसमा अलमलिने ठाऊँ हुँदैन । जति-जति पालन गच्यो त्यति-त्यति फल दिने हुन्छ ।

वाणीबाट हुने कर्म, शरीरबाट हुने कर्म, आजीविका, मानसिक स्वस्थताको अभ्यास, जागरूकताको अभ्यास, एकाग्रताको अभ्यास शुद्ध हुनुपर्छ । मानसिक चिन्तन र जीवन-जगतप्रति आफ्नो दृष्टिकोण शुद्ध हुनुपर्छ ।

साधारणतया भन्ने हो भने विना अहंकार कुनै वाचा नगरी दिएको दान शुद्ध धर्म हो । सदाचारको पालन गर्नु, हिंसा, चोरी, व्यभिचार, भूठो बोल्नु र नशा सेवन गर्नु आदिवाट अलग रहनु शुद्ध धर्म हो ।

मनलाई वशमा राख्नु, एकाग्र गरेर वर्तमान अवस्थाप्रति सजग रहने अभ्यास गर्नु शुद्ध धर्म हो ।

राग द्वेषबाट मुक्त रहेर व्यक्ति या वस्तुस्थितिप्रति जस्तो छ त्यस्तो यथाभूत प्रज्ञापूर्वक हेनै अभ्यास गर्नु धर्म हो । दान, शील, समाधि र प्रज्ञा यी चारै अभ्यास सार्वजनिक छन्, सम्प्रदायबाट मुक्त छन्, सबैका लागि हितकारी छन् । त्यसैले शुद्ध धर्म हुन् । तर यस्तो धर्मको अभ्यास नगरेर कोही धार्मिक बन्न चाहन्छ भने न आफ्नो कल्याण हुन्छ न अन्यको ।

आफ्नो र पराईको हित सुखको लागि शुद्ध धर्मको जीवन जीउनु अनिवार्य छ । शुद्ध धर्मको जीवन जीउनको लागि शुद्ध धर्म के हो थाहापाउनु अनिवार्य छ । शुद्ध धर्मको सार विजन जीवन-द्वेष, द्रोह, भय, आशंका, पक्षपात, कटूरता, अविश्वास आदिले भरेको हुन्छ । यस्तो जीवन निस्तेज, निष्पाण, निरुत्साही, व्याकुल नै हुन्छ । शुद्ध धर्म ग्रहण गच्यो भने करुणा, स्नेह, सद्भाव, त्याग, बलिदान, सहयोग, श्रद्धाले भरिपूर्ण हुन्छ । शुद्ध धर्मको यही प्रत्यक्ष लाभ हो, प्रत्यक्ष लाभ नै शुद्ध धर्मको सार नाप्ने कसौटी हो ।

सम्यक लिपि

भिक्षु सम्यकसम्बोध प्राणपुत्र

Email: pranaputra@yahoo.com

सम्यक लिपिका विशेषताहरू

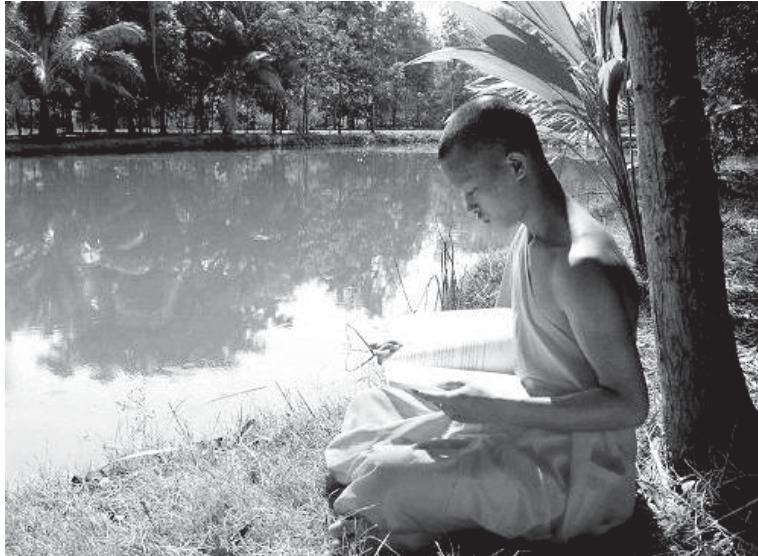
संसारमा जति पनि भाषाहरू छन्, ती सबैलाई लेखन क्रियामा परिणत गर्न लिपिको आवश्यकता पर्छ। तर सबै भाषाका आफ्ना लिपि छैनन्। जस्तै- संस्कृत भाषाको पनि आफ्नो लिपि छैन। देवनागरी लिपि संस्कृत लिपि होइन। यही लिपि भारत, नेपालका विभिन्न भाषाहरूमा प्रयोग भैरहेको छ। नेपाली भाषामा प्रयोग गरिए तापनि देवनागरी लिपि नेपालको राष्ट्रिय लिपि होइन।

संयुक्त राष्ट्र संघमा सदस्यता प्राप्त गर्दा राष्ट्रिय लिपिको रूपमा देवनागरी

लिपिलाई प्रस्तुत गर्दा
भारतको राष्ट्रिय लिपि
भनी अस्वीकार
गरेपछि नेवारी लिपि
भनी जानिने रञ्जना
लिपिलाई नै राष्ट्रिय
लिपिको रूपमा प्रस्तुत
गरियो। यसैले रञ्जना
लिपि नै नेपालको
राष्ट्रिय लिपि हो। तर
दुर्भाग्यवश रञ्जना
लिपिलाई सार्वजनिक
रूपमा सरकारले
प्रयोगमा ल्याएन। न

राष्ट्रिय लिपि भएको परिचय नै सार्वजनिक स्तरमा गरियो। राष्ट्रलाई एक स्वतन्त्र र सार्वभौम सम्पन्न देशको रूपमा कायम गराउने लिपिलाई पनि हिन्दू तथा ब्राह्मणवादको कारणले रञ्जना लिपिलाई ओभेलमा पारिदियो।

बुद्धिक्षाको आधार भएको पालि भाषाको पनि आफ्नै लिपि छैन। पालि भाषालाई आ-आफ्नो देशमा प्रचलित लिपिमा नै लिपिबद्ध गरिएको छ। नेपालमा देवनागरी लिपिमा पालिभाषाको अध्ययन हुन्छ, भने थाईलैण्डमा थाईलिपिमा, म्यानमारमा बर्मीलिपिमा, युरोपमा अंग्रेजी लिपिमा। पालिको आफ्नो लिपि नभएको सन्दर्भमा पालि भाषाको पनि आफ्नै लिपि होस् भन्ने मनसायले एक नयाँ लिपि विकास गरिएको छ।

हुँदैन।

(३) यसैगरी स्वरको अक्षरहरूको संकेत चिन्हको प्रयोग गर्नु नपरेकोले स्वरको चिन्हको पनि आवश्यकता पैदैन।

(४) पूर्ण व्यञ्जन एक वर्गाकारमा लेखिन्छ। यसैले साधारणतया प्रत्येक पूर्ण व्यञ्जनको एक निश्चित लेखन क्षेत्र हुन्छ। यसमध्ये हलन्त व्यञ्जन आधा र स्वरलाई आधा क्षेत्रमा जोडेर लेखिन्छ।

(५) हलन्त व्यञ्जन र स्वरलाई जोडेर पूर्ण व्यञ्जन बनाउनु पर्ने हुनाले व्यञ्जनलाई दाहिने तर्फ जोडिने गरी फर्काइएको छ। स्वरलाई देवेतिर जोडिने गरी फर्काइएको छ।

(६) हलन्त व्यञ्जन र स्वरहरू अलग अलग भए तापनि एकसाथ लेखिने भएकोले पूर्ण व्यञ्जन हेर्दा एउटै अक्षर वा

बुद्धाजस्तो देखिन आउँछ ।

लिपि लेखे तरिका

यी लिपिहरू रेखा नियममा आधारित गरिएकोले रेखावाट तयार हुने आकारलाई ध्यान दिन आवश्यक छ । साधारणतया आधारभूत आकारहरू यसप्रकार हुन्छन् । जस्तै-

यीनै आधारभूत आकारहरूमा आधारित गरेर लिपि तयार गरिएका छन् ।

स्वरः

अ	आ	इ	ई	ए	ऐ
ब	६	४	६	ग	र
उ	ऊ	ओ	औ	ऋ	
भ	८	य	इ	त्र	

हलन्त व्यञ्जनः

क

प

च

अ

ट

ा

त

त

प

उ

य

थ

श

व

अंकः

१

ञ

६

ट

२

३

७

८

९

०

४

५

६

७

८

९

:

स्वरः

ब ६ ४ ६ ग र

भ ८ य इ त्र

हलन्त व्यञ्जनः

प ८ न न न त

अ ४ ऋ व ट :

ा ४ ध ८ द ८ ल

उ ८ ए द ८ द्य ८

८ ८ द्य ८ द्य ८

थ च खि

क ह क ज श श

अंकः

ज्ञ द्य घ द्य छ ट

ठ ड ढ प

(२) लुम्बिनी-

स्वरः

ब ६ ४ ६ ग र

भ ८ य इ त्र

हलन्त व्यञ्जनः

प ८ न न त

अ ४ ऋ व ट :

ा ४ ध ८ द ८

त ८ त म ८ ल

त ८ त म ८ ल

अ ४ ऋ व ट :

ञ ८ द्य ८ द्य ८

उ ८ ए द ८ द्य ८

थ च खि

क ह क ज श श

अंकः

ज्ञ द्य घ द्य छ ट

ठ ड ढ प

(३) कपिलवस्तु-

स्वरः

ब ६ ४ ६ ग र

भ ८ य इ त्र

हलन्त व्यञ्जनः

प ८ न न त

अ ४ ऋ व ट :

ञ ८ द्य ८ द्य ८

उ ८ ए द ८ द्य ८

थ च खि

क ह क ज श श

अंकः

Font

अहिलेसम्म माथि उल्लेखित सम्यक लिपि बाहेक अन्य चार प्रकारका Font तयार गरिएको छ । जस्तै-

(१) देवदह -

स्वरः

।० ध० ल०
त त म० ल०
उ ए द० घ० ८
थ च खि
क ह क ज श० श०
अंकः
ज्ञ द० घ द्व० छ ट०
ठ ड० ढ० ४
(४) स्वयम्भू-
स्वरः
ब छ० क० ग० र०
भ० य० इ० त्र०
हलन्त व्यञ्जनः
प० ए० न० न० त्त०
अ० ऋ० व० ट० :
।० ध० द० ल०
त त म० ल०
उ ए द० घ० ८
थ च खि
क ह क ज श० श०
अंकः
ज्ञ द० घ द्व० छ ट०
ठ ड० ढ० ४

यस प्रस्तुतीमा उल्लेख गरिएका Font देवदह Font हो ।

पूर्ण व्यञ्जनः
क ख ग घ ङ च छ ज भ त
पब ष नव न्ब त्व अब त्र्व वब ब्ब
ट ठ ड ढ ण त थ द ध न
ब ब ध ब ध त्व त्व त्व म्ब म्ब ल्ब
प फ व भ म य र ल व
उ ए ब द ब ट ब ब थ ब च ब ब ख ब
श ष स ह क्ष त्र ज्ञ
क्ष द्व क्ष ज्व श्व श्व
क का कि की कु कु
पब प ष प ष प ष पा पा

के	कै	को	कौ	कं
कः	कृ			
पम	प ष	पय	पइ	प्ह
पबस्	पत्र			

देवनागरी लिपिमा पाइने त्र श्र आदि अक्षरहरु संयुक्त अक्षरबाट बनाउनुपर्छ ।

पूर्णविरामको लागि अंग्रेजीको .(Foolstop) नै प्रयोग गरिएको छ ।

क्रमश..

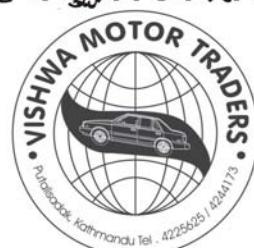

पाप कर्म (अकुशल कर्म) कहिल्यै नगर्नु

पुण्य (कुशल कर्म) गर्दै जानु ।

आफ्नो चितलाई (मन) शुद्ध गर्नु

यहि नै बुद्धको उपदेश हो ।

विश्व मोटर ट्रेडर्स

ख-२, ४०८, पुतलिसडक, काठमाडौं, नेपाल ।

फोन नं: ४२२५६२५, ४२४४९७३, फायक्स: ४२२१८५५

ईमेल: vmtautoparts@wlink.com.np

टोयोटा, मित्सुबिसि, निशान, इसुजु, सुजुकि इत्यादि गाडिका पार्ट्सहरु को लागि सम्पर्क गर्नुहोस् ।

नेपालका पूज्यपाद संघनायक भिक्षु बुद्धघोष महास्थविर

संक्षिप्त चिनारी

पुनर्जागरणको पृष्ठभूमि

बुद्धजन्मभूमि नेपाल राष्ट्रमा स्थविरवाद बुद्धधर्मको पुनर्जागरण जहाँनिया राणाशासनको अन्त्यतासँगै जगमगाएको थियो । वि.सं. १९७५ (सन् १९२८) मा नेपालकै इतिहासमा पुनर्जागरित थेरवाद बुद्धधर्ममा पहिलो प्रवर्जित-श्रमणका रूपमा भिक्षु महाप्रज्ञाको उद्भवसँगै वि.सं. १९७८ (सन् १९३०) भिक्षु प्रज्ञानन्द (कर्मशील) को उदय हुन्छ । दवबैजना भारतको कुशीनगरमा म्यानमारका श्रद्धेय ऊ. चन्द्रमणि महास्थविरको उपाध्यायत्वमा श्रामणेर-दीक्षा प्राप्त गरेका थिए । राणाशासनको अन्त्यतासँगै प्रजातन्त्रको गोधुलीसँगै धर्म, भाषा, समाज, राजनीति, शिक्षा आदि क्षेत्रमा आमूल परिवर्तनका लागि ठूल-ठूला अभ्यास जारी रहे । त्यतिवेला बुद्धधर्मको जागरणमूलक प्रचार एवं नेपाल भाषाको प्रचारमा लाग्नेहरूसमेत देश निकालामा परे, जेल जीवनजस्तो कष्टकर जीवरयापन गर्नुपरेको थियो । श्री ३ जुद्ध शम्शेर महाराजले वि.सं. २००९ श्रावण १५ गतेका दिन आठजना नेपाली भिक्षु-श्रामणेरहरूलाई स्वदेशबाट निकाला गरेको कलंकित इतिहास जीवित नै छ । क्रूरतम अमानवीय देश निकालाको त्यो कालो दिवसले बुद्धधर्म र नेपालभाषाभाषेलीहरूमा भन् उर्जा प्रदान गरेखै भयो । त्यसका विरुद्ध विभिन्न अभियानकै लागि वि.सं. २००९ कार्तिक १५ गतेका दिन सारनाथमा “धर्मोदय सभाको” गठन हुन्छ । सारनाथबाटै प्रकाशित हुने ‘धर्मदूत’ ले पनि भिक्षुहरूको स्वदेश आगमनार्थ ठूलो सहयोगी भूमिका निभाउन प्रयास जारी राख्यो । पछि ‘धर्मोदय’ प्रकाशनले बुद्धधर्म र नेपालभाषा दुवैलाई सँगसँगै अगाडि बढाउने कार्य भयो । नेपाली भिक्षु अमृतानन्दको सकृएता एवं श्रीलंकाली शुभेच्छुक धर्मदूत मण्डलको पहलमा निष्काशित भिक्षुहरूलाई स्वदेश आगमनमा छूटको घोषणा गर्न श्री ३ पद्मशम्शेर महाराज बाध्य हुन्छ ।

नेपालमा संघनायक परम्परा

भिक्षु महाप्रज्ञा तथा भिक्षु प्रज्ञानन्दपछि क्रमशः भिक्षुहरू शाक्यानन्द, धर्मालोक, अनिरुद्ध, अमृतानन्द, सुवोधानन्दको

■ कोण्डन्य

उदयसँगै बुद्धशासनिक चर्याहरू थपिदै जान्छ । उहाँहरूको अविस्मरणीय योगदानलाई विस्तृत सकिने छैन भने उहाँहरू नै नै नेपालको थेरवाद बुद्धशासनमा अग्रगाण्य व्यक्तित्व थिए । उहाँहरूको आगमनपछि वि.सं. २००१ सालमा धर्मोदयको स्थापना, २००८ सालमा अखिल नेपाल भिक्षु महासंघको स्थापना, २०१३ सालमा चतुर्थ अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध सम्मेलनार्थ मार्ग खुल्दैगए । विस्तारै विहारहरू पनि थपिदै जान्छ र भिक्षु संघले विनय सम्मतिको आधारमा नेपाल अधिराज्यव्यापी स्थविरवाद बुद्धशासनका नायकका रूपमा पूज्यपाद संघमहानायक भिक्षु

प्रज्ञानन्द महास्थविरलाई पहिलो संघ महानायकका रूपमा स्थापित गरेएता क्रमशः दुतीय संघनायक भिक्षु शाक्यानन्द महास्थविर, तृतीय संघनायक भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविर, चौथै संघनायक भिक्षु सुवोधानन्द महास्थविरलाई पदासीन गरिएको थियो । वि.सं. २०६० चैत्र १६ का दिन भिक्षु संघले नेपालका संघनायक भिक्षु सुवोधानन्द महास्थविर तथा संघउपनायकमा भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरलाई संघसम्मतिअनुसार पदस्थापन गरेको थियो । गत २०६३ जेठ २ नेपालका चतुर्थ संघनायक भिक्षु सुवोधानन्द महास्थविरको निधनपश्चात् भिक्षु संघले संघसमागमबीच सुमङ्गल विहारको सीमागृहमा संघकर्म गरी संघनायकोपतिझानविधिपूर्वक २०६३ जेठ २४ गते संघउपनायक भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरलाई “नेपालको पाँचौं पूज्यपाद संघनायक” का रूपमा प्रतिस्थापना गरिएको थियो । दूसरी वर्षिय नेपालका पूज्यपाद संघनायक भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरलाई ललिपुरस्थित सुमङ्गल विहार, लुँखुसिमा विगत पाँच दशकभन्दा अगाडिदेखि निरन्तर आवासीय रूपमा बस्तैआउनुभएको छ ।

भिक्षु बुद्धघोषका उदय

थेरवाद बुद्धधर्मको पुनर्जागरणकालले बामे सरेको इतिहासकालीन व्यक्तित्वमध्ये वर्तमान नेपालका संघनायक भिक्षु बुद्धघोष महास्थविर पनि एक सशक्त व्यक्तित्व नै हुनुहुन्छ । त्यतिवेला सारनाथबाट प्रकाशन हुने ‘धर्मदूत’ बौद्ध मासिक पत्रिकाको अध्ययन एवं त्यसको प्रभावले काठमाडौंस्थित

ठाँहिटीको क्वावहालमा पिता पूर्णनन्द तथा माता सूर्ज्यमायाको कोखबाट बि.सं. १९७८ आश्विन शुक्ल एकादशीका दिन जन्मेका सप्तरत्न बज्राचार्य तत्कालीन प्रभावशाली भिक्षु प्रज्ञानन्दको सम्पर्कमा पुगे । भिक्षु प्रज्ञानन्दको प्रभावले बि.सं. १९९७ माघ शुक्ल पूर्णिमा (सिपुन्ही) का दिन कृशीनगरमा ऊ. चन्द्रमणि महास्थविरको उपाध्यायत्वमा सप्तरत्नले श्रामणेरदीक्षा प्राप्त गरी ‘श्रामणेर बुद्धघोष’ मा परिणत भए । पुनर्जागरित बुद्धशासनिक क्षेत्रमा बज्राचार्य कुलबाट प्रथमवार श्रमण जीवनमा प्रवेश गर्नुहुने सप्तरत्न गुरुजु श्रामणेरदीक्षा प्राप्तपछि शुद्ध बुद्धधर्म अध्ययनार्थ बर्मातिर लाग्नुभयो, बुद्धधर्मसम्बन्धी ६ वर्षसम्म अध्ययनपछि नेपाल फर्कनुभयो । अध्ययनकै क्रममा बि.सं. २००० आषाढ शुक्ल सप्तमीका दिन (सन् १९४३) जातवेनको मण्डले नामक सीमागृहमा अग्गमहापण्डित ऊ. केतुमाला महास्थविर (भडुङ्गो सयादे) को उपाध्यायत्वमा श्रामणेर बुद्धघोष उपसम्पदादीक्षा प्राप्त गरी भिक्षु बुद्धघोषमा परिणत हुनुभयो ।

नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाको स्थापना

भिक्षु बुद्धघोष नेपाल फर्कनुभएपछि पाटनमा सर्वप्रथम भिक्षु संघलाई दान दिइएको सुमङ्गल विहारमा पहिलो वर्षावास बस्नुभयो । तथागत शास्ताको उपदेशलाई कर्मकाण्ड विधिमा मात्रै सीमित पारी अविद्याले थिचारिएर जन्मजात बौद्ध हौं भन्नेहरूका माझ परियति, प्रतिपत्ति तथा प्रतिवेध (ध्यानभावना) विषयसम्बन्धी सुगठिलो बुद्धोपदेशलाई उपदेशको माध्यमबाट विभिन्न जिल्लामा पुग्नुभई धर्मप्रचारमा सरिक हुनुभयो । सुगतपुर विहार, त्रिशुलीमा रहेदा उपासक धर्मरत्न शाक्य ‘त्रिशुली’ सँगै बुद्धधर्मसम्बन्धी विषयगत अध्ययनको प्रकृया थाल्नुभयो । परियति, प्रतिपत्ति तथा प्रतिवेध त्रिआयामिक बुद्धशासनको चर्यालाई अध्ययनअध्यापनको माध्यमले अगाडि बढाउदैलान बुद्धधर्म र पालि साहित्यको अध्यापनलाई संस्थागत एवं व्यवस्थितरूप दिने क्रममा पूज्यपाद संघनायक भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरले बु.सं. २५०७ (बि.सं. २०२०) मा “नेपाल बौद्ध परियति शिक्षा” को स्थापना गर्नुभई नेपालको परियति शासनमा अग्रज भूमिका निभाउनुभयो । उहाँले परियति शिक्षालाई मजबूत पारी थेरवाद बुद्धशासनिक हिँडाइमा लम्काउन जुन प्रयास गर्नुभयो त्यो नेपालकै इतिहासमा अविस्मणीय पानाको रूपमा रहीरहने छ । उहाँले पालि त्रिपिटकसाहित्यअन्तर्गत २२ वटा पुस्तकहरू लेखन, अनुवाद एवं सम्पादन गर्नुभई धार्मिक चेतना अभिवृद्धिका लागि योगदान पुर्याउनुभएको छ । बुद्धशासनको इतिहासमा अति नै महत्वपूर्ण मानिने सन् १९५४/१९५६ म्यान्मारमा सम्पन्न छैठौं धर्मसंगायनामा संघनायक भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरले

संगीतिकारकरूपमा धर्मोदय सभावाट नेपालको प्रतिनिधित्व गर्नुभएको थियो । उहाँको बुद्धशासनिक योगदानलाई कदर गरी सन् १९९९ मा म्यान्मार सरकारले “अग्गमहासद्बुद्धमजोतिकधज” उपाधिले विभूषित गरिएको नेपाली मात्रैका लागि गौरव एवं प्रतिष्ठाको विषय हो ।

नेपालका पूज्यपाद संघनायको सार्वजनिक अभिनन्दन

थेरवाद बौद्धगतमा ख्यातिप्राप्त भिक्षु सुमंगल, भिक्षु सुदर्शन, भिक्षु ज्ञानपूर्णिक, अनागारिका धम्मवती पनि संघनायक भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरकै शिष्य हुन् । उहाँ संघनायक विभिन्न बौद्ध संघसंस्थाका संस्थापक हुनुहुन्छ भने उहाँले अखिल नेपाल भिक्षु महासंघको अध्यक्ष पद पनि सम्हाल्नु भइसक्नुभएको छ । अझै विभिन्न बौद्ध संद्विष्टसंस्थाहरुमा धर्मानुशासक, संरक्षक, सल्लाहकार रहनुभएको छ । गम्भीर धर्म अभिधर्मका ज्ञाता, विनयशील, विनयपालक, सौम्य र मृदुभाषाका धनी, मैत्रीयुक्त क्षमाशील गुणले सम्पन्न, कल्याणमित्रताको स्वभावयुक्त व्यक्तित्वान भिक्षुका रूपमा बौद्धजगतमा छुटै विशेषतासहितको पहिचान भएका भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरलाई नेपालका पाँचौं पूज्यपाद संघनायकका रूपमा पदस्थापन गरिएको सुखद धर्ममुदित विषयअन्तर्गत अखिल नेपाल भिक्षु महासंघको तत्वावधानमा पूज्यपाद संघउपनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविर, भिक्षु महासंघका तत्कालीन अध्यक्ष आचार्य भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविरलगायत सम्पूर्ण भिक्षु, श्रामणेर, अनागारिका, उपासक, उपासिका तथा बौद्ध संघसंस्थालगायत तत्कालीन नेपालका सम्माननीय सभामुख श्री सुवास नेम्वाङ्को (वर्तमान संविधान सभाका अध्यक्ष) उपस्थितिमा नेपालका पूज्यपाद संघनायकले बुद्धभूमि नेपाल राष्ट्रमा आजीवन प्रवर्जित हुनुभई बुद्धधर्म, बौद्धसंस्कृत तथा ध्यानभावनासहितका बुद्धशासनिक क्षेत्रमा आजीवन समर्पित भई पुर्याउनुभएको योगदानलाई स्मरण गरी सामूहिक रूपमा धार्मिकमय वातावरणमा वि.सं. २०६३ भाद्र ११ का दिन सार्वजनिक अभिनन्दन समारोहको आयोजना गरिएको ऐतिहासिक क्षण सबैका लागि सुखद विषय नै हो । त्यस शुभ घडीमा सबैबाट उहाँको सुकीर्ति र दीघर्यायुको कामना गरी बुद्धशासनिक चर्यामा असीम मैत्रीयुक्त प्रेरणा पूज्यपाद नेपालका संघनायक भद्रन्त बुद्धघोष महास्थविरबाट निरन्तर प्राप्त हुदै जानसकोस् भन्ने सबैको सामूहिक शुभआकांक्षा रहनु धर्मकर विषय हो ।

“चिरं जीवतु संघनायको, सुखितो निरुपद्वो ।

खेमी अवेरी अभयो, निदद्वख्वो रोगमुत्तको ॥”

ହାର୍ଦ୍ଦିକ ଶୁଭକାରିତା

नेपालका संघनायक “मिश्नु बुद्धियोष महास्थविर”को ८८औं वर्ष प्रवेश गर्नुमाटको पुगेको उपलक्ष्यमा उहाँको उत्तरोउत्तर प्रगति इवं दिघायुको कागडा गर्दछौं ।

आनन्द मूर्मि परिवार
आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू
बुद्ध विहार, मृकुटीमण्डप
विश्वशान्ति विहार, मिनमवन

बौद्ध शासन नै वास्तविक शासन

शिशिल चित्रकार

आज देश समाजको यावत क्षेत्रमा देखापरेको समस्या समाधानको लागि सबैको लागि बुद्ध शासनको आवश्यकत बढेको छ । बुद्ध धर्ममा शासन शब्दको वास्तविक अर्थ बुद्धको उपदेश, बुद्धको धर्म वा बुद्धको अनुशासन हो । आज पनि थेरवादी बुद्धधर्मको प्रभुत्व भएका श्रीलंका, वर्मा, र थाईलैण्ड आदि देशहरूमा बुद्ध शासन बुद्ध धर्मकै अर्थमा प्रयोग गर्दछन् ।^१

शासनको अर्थ आजकल राजनैतिक व्यवस्थासँग सम्बद्ध रूपमा लिइन्छ । तर जयस्थिति मल्लको राज्यकालमा धर्मको एक पक्षीय प्रभुत्व शासन प्रणाली र सामाजिक सांस्कृतिक व्यवस्थापनबाट शासक र धर्मका सामन्तवर्ग लाभान्वित हुदै आएका वर्ग “बुद्ध शासन” शब्ददेखि नै तर्सिएको देखिन्छ । केही वर्ष अघि गण महाविहारमा बुद्ध शासन सेवा समिति भन्ने एक धार्मिक समिति स्थापना गरिएको थियो । तर बुद्ध शासन समितिको तात्कालिक अर्थ बौद्ध अधिराज्य स्थापना गर्ने समिति भन्ने विचार गरेर हो कि क्यार धेरै प्रश्नहरू खडा गरियो । हाम्रो यस शासन शब्दको अर्थ राज्यसँग केही सम्बन्ध राख्दैन । बुद्धको उपदेश, बुद्धको धर्म, बुद्धको सन्देश वा बुद्धको अनुशासन अर्थमा बुद्ध शासन भनिएको हो । अतः नेपालमा धार्मिक सहिष्णुता र धार्मिक स्वतन्त्रताको आयामबाट विचार गरेर भन्न सकिन्छ, अबौद्ध तत्व र पक्ष कति हदसम्म राज्य शासन शैली र शासन सत्ता बौद्ध पक्षतिर जाला भनेर संशक्ति एवं भयभीत छ ।^२

बुद्धको जन्मभूमि भनेर निरन्तर सुगा रटाइ गर्ने तर बुद्धको विचारधारालाई गौण बनाई राख्ने हाम्रो देशको परम्परा थियो । विश्वको अगाडि जितिसुकै आफुलाई बुद्धधर्मप्रति आस्थावान देखाए पनि नेपालका विगतका सरकारले बुद्धलाई मात्र एक भिक्षाको भाँडो बाहेक अरू केही देखेका थिएनन् । पडयन्त्रको यस्तो जालो छ कि वहुसंख्यक बौद्धहरूको देश नेपालमा कतिपय जनजातिहरूलाई आफु बौद्ध हो भन्ने पनि थाहा छैन ।^३

१. भिक्षु सुदर्शन, बुद्धको जन्मभूमि नेपालमा बुद्ध – धर्मप्रति असहिष्णुता, काठमाण्डौ, धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी, व. स. २५३१, ५१-५२
२. उही पृ.५२

३. भिक्षु अश्वघोष, बुद्ध र बुद्धधर्मको संक्षिप्त परिचय, काठमाण्डौ, धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी, व. स. २५३१, पृ. ४२

४. उही पृ.३२

५. पूर्वोत्त पाद टिप्पणी १, पृ. ५३-५४

बौद्ध धर्ममा धार्मिक रूपमा अथवा सिद्धान्ततः संस्कारको लागि कुनै महत्वपूर्ण स्थान दिइएको छैन अर्थात् संस्कार कर्महरू गर्न कुनै बाध्यता छैन तैपनि सामाजिक व्यवस्था एवं प्रचलन अनुसार विकल्पको रूपमा थेरवादी बौद्धहरूमा पनि ९ प्रकारका संस्कार विधि प्रचलित छन् । नेपाली बौद्धहरूमा धेरैजसो हिन्दु परम्परा अनुसारका रीतिरिवाज नै चलिरहेको देखिन्छ । नौ प्रकारको संस्कारमा गर्भ मङ्गल, पास्नी, चूडाकर्म वा व्रतवन्ध, विधारम्भ, विवाह, उपसम्पदा, मृत्यु संस्कार हुन ।^४ विस्तृत विवरणको लागि हेर्नुहोस भिक्षु अश्वघोष कृत बुद्ध र बुद्धधर्मको संक्षिप्त परिचय ।

नेपालको इतिहासमा स्पष्ट रूपमा बौद्ध निन्दा गर्ने कार्य छैठौ शताब्दीमा भएको छ । हाडिगाउ सत्यनारायणको स्थानको स्तम्भ अभिलेखमा सुगतका अनुयायी बौद्धहरूलाई नास्तिक, कुतार्किक, कुमति र मूर्ख भनेर निन्दा गरेको छ । अभिलेखमा नै बौद्धहरूलाई निन्दा गर्नु निश्चय पनि साधारण कुरा होइन, बुद्ध धर्मको अनुयायी बाहुत्य भएको देशको कला वास्तुकलाको विकाशमा आफूलाई समर्पित गर्ने बौद्ध साधकहरू भएको युगमा बुद्धको उपदेश अध्ययन अध्यापन प्रशस्त भझरहेको त्यस लिच्छवी युगमा यसरी अभिलेखमा बौद्ध निन्दा गर्नु कम साहसको कुरा होइन । यो बौद्ध निन्दा एक साधारण व्यक्तिबाट भएको पनि होइन । यस बौद्ध निन्दाको अभिलेख अनुपरमको हो । गणदेव, गंगादेव, शिवदेव जस्ता लिच्छवी राजाहरूको शासन कालमा ३३ वर्ष सम्म सत्तामा शक्तिशाली भइ परम देव सम्म भएका महाप्रतिहार सर्व दण्डनायक भौमगुप्तको बुवा हो अनुपरम । यो लिच्छवी युगको जंगबहादुर हो । यस्ता शासकका बुवाले यसरी सौरातहरूको निन्दा अभिलेख गरेको छ भने सत्ता र व्यवहारबाट कति कुर्ठित पारियो होला अनमान गर्न सक्दैन ।^५

स्व. कवि चित्तधर हृदयले लेख्नु भएको थियो, ‘नेपालमा कहिल्लै धार्मिक भगडा भएन। हो भएन, एक पक्षले संघै दाँत मिचिकन सहेर आएका छन्। यो कुरा भन्न वहाँहरूले कष्ट गर्नुभएन। वहाँहरूले यो कुरा बुझ्न अलिकति मात्र ध्यान दिएको भएमा पनि वहाँहरूलाई इतिहासले भनिदिने हो— नंसालका ती सैकडौं बौद्धहरूले प्राण गुमाउन परेका सैकडौं मानिस चला पाखबाट रँवलामा निकाला गरेको सॉखुको वज्रजोगिनीको चैत्यले टाउको तल पर्ने गरी घोप्याइ रहनु परेको र हरेक देगल नजिकै हिंसा कार्य गर्दै आएको इत्यादी कुरा।’^६

कसैलाइ भ्रम नहोस्। बौद्धहरूले नेपाललाई बौद्ध राष्ट्र बनाउन चाहेको होइनन्। नेपाललाई अधार्मिक राष्ट्र बनाउन चाहेको होइनन्। न त हिन्दू दाजुभाइहरूप्रति द्वेष नै राख्दछन्। वास्तविक माग त समानताको हो। सच्चा प्रजातन्त्रको हो। राष्ट्रले कुनै एउटै मात्र धर्ममा पक्ष लिनुको हामी विरोध गर्दछौ। प्रजातन्त्रप्रति विश्वास हुने सबैले विरोध गर्नु पर्दछ भन्ने लागेको छ। बुद्ध राजनीतिक व्यक्ति हुनुहुन्थ्यो तर राजनीतिक सम्बन्धमा बुद्धले आफ्नो धारणालाइ स्पष्ट पार्नु भएको छ। उहाँ प्रजातन्त्रवादी हुनुहुन्थ्यो। उहाँ समाजवादी हुनुहुन्थ्यो। उहाँको आर्थिक दृष्टिकोण स्पष्ट थियो। उहाँ भन्नुहुन्थ्यो आधारभूत आवश्यकता पूर्ण नभएसम्म उन्नति हुन सक्दैन। आर्थिक उन्नति नभई आध्यात्मिक शान्ति पाउन सकिदैन, न त शान्ति स्थापना नै हुन्छ।’^७

देश समाजमा भएका समस्याहरूमा व्यक्तिहरूको चार प्रकारको पाप कर्मको भूमिका रहन्छ। जुन व्यक्ति चार प्रकारको पापकर्मबाट बच्दछ। त्यस शिलशिलमा भगवान् गौतम बुद्धले उपदेश दिनु भएको छ।

“छन्दा दोसा भया मोहा, योधम्मं नातिवत्तति ।

आपुरित तस्स यसो, सुक्कपक्खेव चन्दिमाति ॥”

अर्थ: जुन व्यक्ति छन्द, द्वेष, मोह वा भयको वशमा हुँदैन, उसको यश-कीर्ति शुक्लपक्षको प्रकाश भै भन भन् वृद्धि हुन्छ ।

यो लोकमा कतिले छन्द(प्रेम वा राग वा इच्छा) को वशमा लागेर गर्न नहुने पाप—कर्म गर्दछ। कतिले द्वेषको वशमा लागेर गर्न नहुने पाप—कर्म गर्दछ। कतिले मोहको वशमा लागेर गर्न नहुने पाप—कर्म गर्दछ। कतिले भयको

वशमा लागेर गर्न नहुने पाप—कर्म गर्दछ । परन्तु गृहपति पुत्र ! आर्यश्रावकहरूले उक्त छन्द, द्वेष, भय र मोहको वशमा लागेर गर्न नहुने पाप—कर्म गर्दैनन् ।

छन्द भनेर प्रेम वा रागलाई भन्छ । प्रेम वा रागको वशमा बसेर गर्न नहुने पाप—कर्म गरेकोलाई ‘छन्दागति’ भन्छ, अर्थात छन्द(प्रेमको वशमा लागेर नचाहिने बाटोमा गएको भन्छ । त्यस्तै द्वेषको वशमा गर्न नहुने पाप—कर्म गरेकोलाई ‘द्वेषगति’ भन्छ । भयको अधीनमा लागेर गर्न नहुने पाप—कर्मलाई भयागति’ भन्छ । मोहको अधीनमा लागेर गर्न नहुने पाप—कर्म गरेकोलाई ‘मोहगति’ भन्छ ।

यो मेरो मित्र हो, यो मेरो सम्भत्तमित्र (धैरै विश्वासीलो मित्र) हो, यो मेरो आफन्त हो अथवा यसले मलाई लंछन(घूस) दिएको छ भनेर पक्षपाती भएर प्रमादको अधिनमा लागेर जिताउनु पर्नेलाइ हराएर, हराउनु पर्नेलाई जिताएर, फेरी माथि राख्नु पर्नेलाई तल राखेर वा तल राख्नु पर्नेलाई माथि राखेर विभिन्न प्रकारले असत्य र अयोग्यबाट पाप गरेर छन्दको अधिनमा लागेर गर्न नहुने पाप—कर्म गर्नेलाई ‘छन्दागति’ छन्दको वशमा गएको भनिन्छ ।

द्वेषको अधिनमा लागेर अनेक पाप—कर्म गर्नेलाई ‘द्वेषागति’ अर्थात द्वेषको वशमा गएको भनिन्छ । यस्तो व्यक्तिले पनि यो मेरो शत्रु हो, यो मेरो मित्र हो भनि गुणलाइ पनि दोषमात्र देखेर अगाडि राखी मनमा द्वेषभाव राखेर माथि उल्लेख गरेभै अनेक प्रकारले अनाचार गर्दछ ।

भयको अधीनमा बस्नेले पनि अनेक पाप गर्दछ । यो मान्छे शासकको मान्छे, यसको पक्ष लिएन भने यसको तर्फ मलाई के गर्दछ के गर्दैन भनेर भय लिएर डराई ‘साचो कुरालाई भूठ र भूठो कुरालाई साचो’ भनि अनेक अपराध गर्दछ जसलाई भयागति भयको अधिनमा गएको भनिन्छ , यसरी त्यस्तो प्रकारको व्यक्तिले अनेक अयोग्य तथा गर्न नहुने काम गर्दछ ।

फेरी मोहको अधिनमा पुगेर गर्न हुने नहुने अनेक काम गर्दछ । यसलाई ‘मोहगति’ अर्थात मोहको अधिनमा गएको भनिन्छ । मोहित हुने व्यक्तिहरूले पनि प्रायः गरेर गर्न नहुने काम नै गरिरहन्छ । त्यस्ता व्यक्तिसँग विवेक विचार पनि पुगेका हुँदैनन् ।

कुनै वस्तुलाई भाग बाझनु परेमा छन्दको अधिन हुनेले

६. पूर्वोत्त पाद टिप्पणी १, पृ.९०

७. पूर्वोत्त पाद टिप्पणी ३, पृ.४३-४४

आफुलाई मन पर्नेलाई बढी राखिदिन्छ, मन नपर्नेलाई कम राखिदिन्छ । द्वेषको अधिन हुनेले रिसको भोकमा योरय अयोरयको विचारशुन्य भएर माथि उल्लेख गरेकै पक्षपात गर्दछ । भयको अधिन हुनेले 'यसलाई अलि बढी राखिदिन्छ' नभए यसले के गर्ला 'नगर्ला' भनि डराएर बढी राख्छ । फेरी मोहको अधिनमा हुनेले कसलाई बढी राख्नु पर्ने कसलाई कम राख्नु पर्ने भनि केही थाहा पाउन नसकी मोहित भएर कम राख्नु पर्नेलाई बढी र बढी राख्नु पर्नेलाई कम राखिदिन्छ । यस प्रकारले छन्द, द्वेष भय र मोहको अधिनमा लागेर गर्न नहुने पाप-कर्म गर्दछ ।^८

अब व्यक्तिले आफुलाई यस्तो कार्य गर्नबाट बच्न वा आफुलाई धार्मिक सबल बनाउन धम्मपदको श्लोक अनुरुप आफुलाई सबल बनाउनु आवश्यक छ । यस शिलशिलामा धम्मपदको दुईवटा श्लोक राख्नु सादर्भिक थान्छ ।

यो वे उप्पतितं कोर्धं-रथं भन्तं व धारये ।

तम'हं सारथं ब्रूमि- रस्मिगगाहो इतरो जनो ॥

अर्थः मार्ग भ्रष्ट भएर गलत वाटोमा हिडेको रथलाई रोके भै, आफूसँग निस्की सकेको कोध रोक्नेलाई नै सारथी भन्न योरय, अरू त खाली डोरी समाउने जस्तो मात्र हुन्छ ।

अक्कोधन जिने कोर्धं -असाधुं साधुना जिने ।

८. भिक्षु अमृतान्द, गृही-विनय, प्रकाशक, जगतराज शाक्यवंश, कुमारीपाटी, ललितपुर बु.स. २५४२, पृ. १३-१४

९. भिक्षु अमृतानन्द, धम्मपद, धर्मकीर्ति बोद्ध अध्ययन गोष्ठी, काठमाण्डौ

जिने कदरियं दानेन- सच्चेन अलिकवादिनं ॥

अर्थः अकोधले कोधलाई जित्नु पर्दछ; पाप गर्नेलाई पुण्य गरेर जित्नु पर्दछ; भुठावादीलाई सत्यवादी भएर जित्नु पर्दछ ।^९

वर्तमानमा देशको गणतन्त्र नेपालका प्रथम प्रधानमन्त्रीले सपथ ग्रहण गर्ने बेलामा जनताको नाममा सपथ ग्रहण गर्नु भएको छ । अब वास्तवमा देशका जनताकासामु भएका यावत छेत्रका समस्याहरूलाई समाधानतर्फ अग्रसर हुनको लागि तथा समाजका विभिन्न क्षेत्रमा भएका असमनाता, थिचोमिचो हटाउन बुद्ध शासन, बुद्धको आर्थिक विचारको माध्यमबाट देश जनताको लागि कुनै भय, द्वेष, राग र मोहबाट विमुख भइ वास्तविक रूपमा समाजको हकहितको लागि प्रभावकारी कार्यक्रम कार्यन्वयन गर्न सक्नु भनि कामना गर्दछौ ।

आजको सामाजिक वातावरणको विकाशको लागि प्रत्येक व्यक्तिले बौद्ध शासन, अनुशासन अनुरुप क्रियाकलाप गर्नको लागि सोही वर्मोजिम व्यक्तिको मानसिक क्षमतामा अभिवृद्धि गर्नु आवश्यकता हो भने युवा पुस्तालाई यस्तो अमूल्य शिक्षा दिनु समयको माग पनि हो ।

भवतु सब्ब मङ्गलम्

श्वेतकेमतु बोधिसत्त्व तुषिता भूवनं च्यूत जुल ।

रानी माया देवीया कोखं लुम्बिनी वने जन्म जुल ॥

थःहे बुद्ध पात्र खः हौं, घोषना यात जेष्ठ जुल ।

स्मृतिवानम्ह बोधिसत्त्व लोकचक्रं पिहाँवल ॥

त्याग तपस्या वीर्यबल दुष्करचर्या मुक्त जुल ।

सिद्धार्थ धैरु नाँ सिद्ध याना बुद्ध जुल ॥

श्रद्धांव्यूगु पात्रय च्वंगु ग्रहण याना विज्यागु जुल ।

ह्येकः वोपिं, वोब्यू वोपिं प्यम्ह मार नं जिते जुल ॥

त्रिलोकय बुद्ध पात्र, पात्र हे प्राणी जुल ।

लोकपिनि न्त्यलुवानं थः हे, थःहे प्रकाशकनं जुल ॥

थव्हे पात्रय अनन्त ज्ञानगुण दक्ष सोथना तल ।

थःगु ल्लातं पात्र ज्वना गवलैं पात्र मतोतल ॥

नसाँ पात्र द्योसाँ पात्र च्वाँसाँजूसाँ पात्र जुल ।

केवल शून्य अनन्त आकाशय अचिन्त्य वहे जुल ॥

भिम शाक्य, यतालिबि, यल

आकाशय हे चन्द्रसूर्य आकाशं वृष्टि जुल ।

व हे पात्रय अन्न पर्यन्त, व हे पात्रय फुक्क बुल ॥

स्यावर जङ्गम महापात्र पञ्चतत्व धया तल ।

आदि अनन्त्या बुद्धपिनं पात्रय दुने हे च्वना बिल ॥

पात्र दिव्य थलया नाँ खः फुक्क न्त्योगु थ्व पात्र जुल ।

निर्वाण लोकचक्र नं विश्व मू पात्र थ्व हे जुल ॥

॥ ॥ ॥

पुनर्जन्म एवं पुनर्भव

भिक्षु उपतिस्स

भगवान् बुद्धं कना विज्याःगु उपदेश यक्ष दु । मिहगःया समाजयात् बुद्ध उपदेश गुलि आवश्यक जूगु खः । थौं नं उलि हे माला च्वंगु दु । वर्तमानया हेतु भविष्य फल जुइगुलि जीवन नापं भावी समाज नं विशेषतः आध्यात्मिक पक्षं विकासोन्मुख यायेत बुद्ध उपदेश अभ्यास यायेमाःगु खने दु । दक्ष उपदेश छक्लं अभ्यास यायेगु सम्भव मदु । “अनुपूर्व शिक्षा”य् उल्लेख याना तःथें दान, शील, नैष्कर्म्यया महत्व सिइका चित्तयात् बुलुकीगु काम विषयया आदीनव पक्षया ज्ञानआर्जन यायेत अनुपूर्व शिक्षाया निरन्तर अभ्यास आवश्यक जू ।

न्यनातःगु उपदेश दक्ष लुमना च्वनीमखु थें तुं लुमना च्वंगु छुं छुं उपदेश नं छक्लं अभ्यास यायेगु अःपु मजु । सुं मनूं खालि ल्हातं समुद्रया किनारा थ्यंक वना लः काय् गु इच्छा यात धाःसा वं छफासं अप्वः लः काय् फईमखु । व लः नं बुलुं बुलुं ज्वया ल्हा हाकनं खाली हे जुइ । ल्हाती काःगु लः थे तुं उपदेश भतिचा जक ग्रहण याना काय् फइ । ल्हाती ल्यना च्वीगु भतिचा लः थे न्याना लुमंका तःगु उपदेश अनुसार व्यवहार व आचरण याइम्हेसिया मन सुखी जुइ । थ्व हे उपदेशया फल खः ।

मनु जुया जन्म जुइ दुगु अहो भाग्य खः । नरक, प्रेत, पशु, असुर, मनुष्य, देव (ब्रह्म) धका खुगू प्रकारया पुनर्जन्म भूमि दु । पशु, पंक्षी, मिसा, मिजं, सत्व, प्राणी दक्ष थुपिं खुगू मध्ये छगू भूमिइ (भुवनस) पुनर्जन्म काइगु प्रक्रिया निरन्तर, जुयाच्चं । बुद्ध धर्मया (cosmology) कथं दक्ष भुमि स्वीगू दु । चक्रवाल धयातःगु थ्व हे स्वीगू भूमिया पृथ्वी लोकयात खः ।

सुगतिइ जन्म लाभ तःसकं दुर्लभ खः । श्रोतापन्न, सकृदागामी, अनागामी, अरहन्त मजुइकं निर्वाण लाभ जुइ मखु । थ्व मार्गफल प्यंगु मध्ये न्हापांयागु तहले थ्यंम्ह श्रोतापन्नयात् ‘सम्बोधि परायण’ धयातःगु दु । श्रोतापन्न जुम्ह गुबलें नं दुर्गतीगामी जूइ मखु । न्हेकः तक पुनर्जन्म जुइम्ह श्रोतापन्नम्ह दक्ष दुःखं मुक्तगु निर्वाण लाभ याई । थ्व हे प्यंगु मार्गफल बाहेक निर्वाणया लागि मेगु सामिष्य मार्ग मदु ।

निर्वाण सर्वदुःखं मुक्तगु लोकोत्तर अवस्था खः । गुगु थासय् थ्यने धुक्महेसिया पुर्नजन्म जुइमखु । पुर्नजन्म याइम्ह तृष्णायात् सम्पूर्णतः क्षय याय् मफूतले निर्वाण लाभ जुइमखु ।

चतुआर्य सत्येदुक्ख समुदय सत्य धाःगु थ्व हे तृष्णायात् खः । मनुतेसं भोग याइगु गुलि नं सुख दुःख दु व दक्षया मूलभूत कारण तृष्णा हे खः । व तृष्णा सम्पूर्णतः निर्मूलजूगु अवस्थायात् निर्वाण धाःगु खः ।

दुःख विद्यमान सत्य खः धका चाःपिसं दुःखया मूलभूत हेतु बोध याना निर्वाण लाभया नितिं मार्गं सत्ययात् प्रमुखता वियातःगु दु । स्वेच्छा व सरलं यायेमाःगु अभ्यास जुगुलि मार्गं सत्ययात् शील, समाधि, प्रज्ञा धका धाःगु खः । शीलं शरीर व वचन निगुयात् नियन्त्रण याइ । शरीर व वचन यात नियन्त्रण यासें आर्य मौन पालन याना ध्यान च्विनिम्हं चंचलगु चित्तयात् बुलुं नं कः घाइ । काम विषयं अलग जुया च्वंगु थी थि स्वभाव दु । गुकियात अकुशल धर्म धागु खः । उकिं अलग जुया ध्यान च्विनिम्हेसिया मन ध्याने हे आलम्बन जुया समाधि बःलाई । अले वया दृष्टि सम्यक दृष्टि जुइ, वं याइगु विचाः सम्यक कल्पना खः । मार्गं सत्यया न्हापांगु थ्वहे निगु अंगयात प्रज्ञा धाःगु खः । प्रज्ञा अनुपस्थिति जुइगु अवस्थाय् यथार्थता खनि मखु । दृष्टि विपल्लासं (दुःखयात सुख, असुभयात सुभ, अनित्ययात नित्य कथं खनिगु) यर्थाथ सत्ययात खने मदयक ल्वपुना तइ । थथे जुगुलि अप्वः मनुतेसं दुःख नं सुख भापिया दुःखया मूलभूत हेतु तृष्णायात् शिथिल यायेगुली ध्यान विइ फै मखु ।

कामतृष्णा, भवतृष्णा, विभवतृष्णा धका स्वंगु प्रकारया तृष्णा दु । रूप, शब्द, गन्ध, रस, स्पर्श, थुपिं न्यातायात काम वस्तु धाई । थ्व पंचकाम वस्तुयात निरन्तरता विइगु आधारभूत आवश्यकता निसें कया जीवन निर्वाह यायेत एवं सुखोपभोगी विलासमय जीवनप्रति आशावादी मनू नं आर्जन याना तःगु गुलि नं वस्तु दु व दक्ष कामवस्तु खः । चल अचल सम्पति दक्ष थ्वहे कामवस्तुया अन्तर्गत्य ला । अले कामवस्तुया सनदर्भय् अथवा कामवस्तु सुरक्षाया प्रमुखताय् उत्पन्न जुइगु गुलिन स्वभावत दु गुकियात विकार, विकृति, कसर, क्लेश एवं आश्रव नं धाःगु खः व दक्ष क्लेशकाम जुल । थ्व स्वभावयात कामतृष्णा धाःगु खः ।

“जि” धैम्हसिया आयु ताःहाक याइगु यात ‘भवतृष्णा’ धाई । सुगतिइ जन्म लाभ अतिदुर्लभ खः । मनुष्य लोक सुगतिइ अंगसंपूर्ण मनुष्य धायका जन्म काय् दइगु नं शील पालन व यानावःगु पुण्यया फल खः । दुर्लभगु मनुष्य धायका

जन्म जू थे सुख उपभोग याय् दइगु थः थःगु भारयया विषय् खः। आः उपभोग यानाच्चंरु सुख सियां अप्वः सुख उपभोग याय् दय्मा धका याःगु इच्छां दान, धर्मया ज्यं, कुशल कर्म नं भवतृष्णा हे खः। निवार्ण धाःगु दान, शील, भावना, समाधि, प्रज्ञा या अनित्य फल खः। निवार्ण लाभ याय् मफुतले पुनर्जन्म व पुनर्भवया प्रक्रिया निरन्तर गतिशील जुया च्चनिगुलिं धर्म अभ्यासया महत्व थूपिंसं अकुशल कर्मया पलेसा कुशल कर्म सम्पदन याना पुनर्जन्म नं सुर्गतिइ सुखमय जीवन लाभ जुयमा धका याःगु प्रार्थना भवतृष्णा खः। अ भव तृष्णा धाःसां नं भव पार मजुतले पुण्य कमे याय्मा। भवगामी जीवन सुखमय जुइगु पुण्यया फलं खः।

छगू जन्म मेगु जन्मय् संकमण जुइगु छगू तत्व विशेषता दु गुगुयात 'आत्मा' खः धका ग्रहण याना काःपिंसं साश्वत दृष्टि धाय् गुया यात। भवतृष्णा आत्मावाद अर्थात् साश्वत दृष्टि थे चं तर परमार्थ धर्म कथं भव तृष्णाया विषेषता अलग हे दु। उकिं भवतृष्णाया खं न्यथने बले छगू जन्मं मेगु जन्मय् संकमण जुइधाःगु जीव, आत्मा थे धाःगु छुं तत्व विशेषता मदु धका कनातःगु दु। (मिलिन्दप्रश्न ११७)

बुद्ध धर्म अनुसार जीवनया अन्तिम दिनय् (घडी) उत्पन्न जुइगु 'च्युति चित्त' पुनर्जन्म नापं सम्बन्ध (स्वापु) याइगु अवस्थायात 'प्रतिसन्धि विज्ञाण' धया तःगु दु। छम्ह मिसा गर्भिणी मां जुइत स्वंगु अवसर चूलायेमा। स्वंगु मध्ये छगू 'गन्धब्बो च पच्चुपतिद्वो होति' धका उल्लेख यानातः थे माँया गर्भय् न्हूम्ह मचाया उपस्थितियात प्रतिसन्धि विज्ञाण धाःगु जुइमा। पुनर्जन्मया विषये संकमणया खं मधासें चुति चित्त व प्रतिसन्धि विज्ञाणया खं कनातः गु खने दु।

सु छम्ह मनू जन्म जुया मसिइतले चाय्क वा मचायकं याःगु गुलि नं ज्या: दु व दक्व प्रकारया ज्याःयात कर्म धाइ। विशेषं चेतनामूलक कर्म (मन, वचन, शरीरं याइगु ज्या:) या फल अहोसि कर्म मजुसे प्रभावशाली जुल धाःसा अनिवार्य भोग याय्मा। पंचानतरीय पापकर्म यानातः पिं मृत्यु अवस्थाय् धाःसा इमिसं खनिगु अथवा इमित क्यनिगु 'दृष्य' दु व दृष्ययात कर्मनिमित धाइ। अ कर्म निमित कथंया गति निमिति (पुनर्जन्म गन, गथे जुई धका क्यनिगु दृष्य) खना मरणं लिपा दुःखमय दुर्गतिइ जन्मकाई।

पुनर्जन्मप्रति विश्वास मदुपिंके दुगु विभिन्न प्रकारया तृष्णायात विभव तृष्णा धाःगु खः। सिइ धुंका लिपा हाकनं जन्म काइतिनि धका साधारण मनुतेसं विश्वास (पत्या:) मयाय् फु। बुद्ध धर्म व हिन्दू धर्म पुरातन धर्म जुया थुपिं निगू धर्मय् नं कर्म व पुनर्जन्मया विषये उल्लेख यानातःगु खं यक्व

दु। बुद्धकालीन समाजया उच्छेदवादीतेसं थे पुनर्जन्मया विश्वास मयाःपिंसं थःथःगु स्वार्थ सिद्ध याय् त न्यायगु ज्या: जूसां मयाइ मखु। पुनर्जन्मया विश्वास मयाःसां गुलि गुलि मनुतेसं परोपकार, समाज सेवा आदि ज्या: सद्भावना तया मयाःगु नं मखु। थथे याःगु भिंगु ज्याःया फलं इहलोकय् नं सुख अनुभूति याय् फु। तर अप्व मनुतेसं थः जक जिल धाःस न्यायगु ज्या: याय् त नं लिचिति मखु। कर्म व पुनर्जन्म पत्या: मयाइपिंके दुगु गुलि नं इच्छा, आकांक्षा, डाहा अले न्याय विरोधि क्रियाकलापत दु व दक्व विभव तृष्णा पाखे उत्पन्न जूगु खः। 'नत्य अयं लोको, नत्य परलोको' धयातःगु कथं उच्छेदवादीपिंगु दृष्टि व बुद्ध धर्मया विभव तृष्णा दशवस्तु मिथ्यादृष्टिइ न उल्लेख यानातःगु दु। चारवाक् सिद्धान्तेय् न थ्व हे मिथ्यादृष्टिया खं न्हथनातःगु दु। व खः थथे : -

'याव जीवेत सुखं जीवेत्- ऋणं कृत्वा धृतं विवेत,
भस्मं कृतस्य देहस्य - पुनरागमनः कुतः।'

त्याः कथा जूसां ध्यःजा नः। गुबले तक सिइ मखु उबले तक सुखपूर्वक जीवन निर्वाह या मिं नया भस्म जुइगु नश्वर दहया पुनरागमन गन !

बुद्ध धर्म बाँलाक अध्ययन याना स्वल धाःसा सर्व दुःखं मुक्तगु निर्वाण लाभया निमित्तं क्यनातःगु आर्यमार्ग (मध्यम प्रतिपदा) या थःगु हे अद्वितीय विशेषता खने दु। तप्यंगु (ऋजु) आर्य मार्गय् अवतरण जुम्हेसित भयरहितगु निर्वाण दिशा पाखे यंकी। शील, समाधि एवं प्रज्ञाया अभ्यासं पुनर्जन्मया निर्माता 'तृष्णा' यात शिथिल यायां मानव समाजयात स्वस्थ व सन्तुष्ट याना तइ। उकिं मध्यम प्रतिपदाया निरन्तर अभ्यास याःपि आर्यजनपिंस राग, द्वेष, मोह (अकुशल मूल) सम्पूर्णतः क्षय जुइयुंका दुःखमय संसारं (भव) पार जुया पुनर्जन्म जुइमखुगु अवस्था, निर्वाण लाभ याइगु जुयाच्चन।

ब्रह्माचारी जीवनया अन्तिम लक्ष्य नं निर्वाण हे खः। जाति क्षय जुया अन्तिम जन्मय् पुनर्भवया साधनत दक्वं निष्क्रिय जुई। थथे हेतु फल निरोधं दइगु परम सुखयात निर्वाण धाःगु खः। गुबले तक निर्वाण लाभ याय् फै मखुनि उबले तक कर्म व कर्म विपाक (फल)या प्रक्रिया मदिक न्याना च्चनी। कर्म पाखे विपाक दया विपाकं कर्म दयकी। अं पुसां अं मा, अं मां अं फल (विपाक) सःथे विपाकमा वीज अं पुसाय् थे कर्मय् अन्तर्निहित जुयाच्चंगु दु। नाम रूप धाःगु पंचस्कन्धया शुरुवात गुबले निसं जुल धका सुना नं धाय् फै मखु। निर्वाण लाभ याय् मफुतले पंचस्कन्धया अन्त्य सम्भव जुइ मखु। उकिं पुनर्जन्म व पुनर्भव निगू विद्यमान सत्य खः।

अस्तु

सत्य तत्वको परिकल्पना

डा. गणेश माली

करीव १२०० वर्षज्ञति अधिदेखि
जोडतोडकासाथ विज्ञानले प्राकृतिक रहस्यहरू पत्ता
लगाउने तथा वैज्ञानिक ज्ञानको आधारमा
मानिसहरूलाई दैनिक जीवनमा उपयोगी
सामग्रीहरू उत्पादन गर्न प्रविधिको विकास पनि
गर्दैलाने काम गरी आएको छ।

विज्ञानको युगको प्रादुर्भाव अगाडिको युगलाई अन्यकारको अज्ञानको युग मान्न सकिन्छ। पुरानो जमानामा, सायद यस पृथ्वीमा विकासभएर आँखा खोली आएदेखि नै मान्छेहरूले अज्ञानतावस उत्कण्ठावस तथा बाध्यता वश जान्नै आवश्यक भएकोले पनि हरेक विषयमा तथ्य कुरा जान्चाहे। उनीहरूले आफुले देखी सुनी अनुभव गरी आएको विषयमा प्रश्नहरू सोध्ये जुन् प्रश्नहरूले केही यस्तो विषय वा व्यक्ति विशेष तर्फ संकेत गर्थे राख्ये जो उनीहरूको माग पूरा गर्न सक्षम थिए।

यी सब (पहाड, नदीनाला, समृद्ध, वनस्पति, जनावरहरू आकाशीय पीण्ड (सुर्य तारा चन्द्रमाहरू), पृथ्वी, र पृथ्वीमा जे जिति छन्) के हुन्? कसरी आए? कसले बनाए? कसले चलाई रहेका छन्? त्यस्तै "म" को हुँ, किन मर्छ, मान्छेहरू किन जन्मन्छन, दुःख, सुख, जीवन, मृत्यु, रोगव्याधि आदि सब के हुन् कसरी हुन्छन, इत्यादि प्रश्नहरू को उत्तर उनीहरू चाहन्ये।

अन्योले आँखा, बहिरोले कान, लंगडोले स्वस्थ खुट्टा, मरणधर्माले अमरत्व, अन्यकारमा रहेकाले प्रकाश, अज्ञानीले ज्ञान, अनित्यले नित्यता, मृत्युले चैतन्य,(जीवन) दुःखीले आनन्द, महासुख खोज्नुलाई स्वाभाविक मान्न सकिन्छ।

यस्ता सबै खाले प्रश्नहरूको उत्तर दिन तथा मान्छेहरूको आन्तरिक चाह पूरा गर्न त्यसवेलाका केही विद्वानहरूले एउटा रहस्यमय तत्वको परिकल्पना गरे इश्वरीय तत्व, यी सब कसले बनाए? ईश्वरले? कसरी बनाए? ईश्वरीले जेपनि गर्न सक्छन्। संकल्प मात्रै काफी छ। उनी सर्वज्ञ, सर्वव्यापी सर्वकालिक, सर्वशक्तिवान छन्, उनी नै चैतन्य स्वरूप हुन्, आनन्द महासुखका खानी हुन्, मृत्युबाट त्राण दिने अमर तत्व, दुःखबाट मुक्ति दिने आनन्द तत्व हुन्। सबैको कर्ता, भर्ता, धर्ता हर्ता उनै हुन्। उनैको कारण संसारमा जे जसो

छ, चलिरहेको छ, हामी उनैका करुणा पात्र हौं, उनले चाहे जे पनि गर्न सक्छ, नगर्न पनि सक्छ, अन्यथा पनि गर्न सक्छ। उनका एक अंशले मात्र पनि यो शृष्टि थामिएको छ। उनै चराचर जगत्का पिता माता घाता सबकुछ हुन्।

उनी जहाँपनि जेमा पनि छन्। नजिक पनि टाढा पनि छन्। अणुमा अणु, महान मा महान् छन्, उनीनै पूर्ण उनी सबकुछ हुन्।

उनैको इच्छा मुताविक सबथोक हुन्छ, उसैको अनुकम्पाले प्राणीहरू इन्द्रियदमन बुद्धिले युक्त हुन्छन्, उनका अलौकिक शक्ति हुन्छन्, जस्तो कल्पना सम्म पनि हामी गर्न सक्दैनै उनको महिमा अपरमपार छ। इश्वरीय तत्वनै एक मात्र सत्य हो, जगत् मिथ्या, दुइदिनको सपना मात्र हो।

आफ्ना परिकल्पनाका उपजलाई वास्तविक मान्नु र वास्तविक जगत्लाई मिथ्या मान्नुलाई एउटा बौद्धिक चमत्कारै मान्न शकिन्छ।

विज्ञानको प्रादुर्भाव पछि इश्वरीय तत्वमा आँखा चिम्ली विश्वास गर्ने परिपाटीबाट धेरै मानिसहरूको जिज्ञासा पूरा हुनका साथै, धेरै अन्यविश्वासहरूको पनि जन्म हुन गयो। इश्वरीय तत्वमा हास आउन शुरु भयो। ईश्वरले गर्ने भनिएका र ईश्वरलाई मात्र थाहा छ, भनिएका कतिपय गतिविधिहरूको रहस्यलाई विज्ञानले धमा-धम उजागर गर्न थाले। पानी कसरी पर्छ, आगो कसरी बल्छ, सूर्य चन्द्र, ग्रह, ताराहरू के हुन, किन चम्कन्छन, इत्यादि बारे, तथा पृथ्वीमा भएका चट्टान, माटो, वनस्पति जनावर इत्यादि वारे रहस्य खोल्दै गए। मानिसहरू विस्तारै इश्वरीय तत्वबाट विज्ञानले उजागर गरिदिएका सत्यहरू तर्फ आकर्षित हुनथाले पनि वैज्ञानिक सत्यहरूबाट जीवनोपयोगी प्रविधिहरूको विकास र उत्पादन हुने भएकोले पनि यतातिर जनसाधारणको आकर्षण रह्यो। आज भोली विज्ञानको जमानामा सम्पूर्ण दैनिक जीवन वैज्ञानिक ज्ञान र प्रविधिको आडमा चलिरहेको हामीहरू देख्छौं। जस्तै कोही विरामी भयो भने ईश्वरलाई पुकार्नुको साटो वैज्ञानिक उपायहरू तर्फ लाग्ने गर्दै। केही समस्या पन्यो भने ईश्वरको मुख ताङ्कुको सट्टा त्यस्को वैज्ञानिक हल निकाल तर्फ लाग्दै। आश्चर्यको कुरा त यो छ कि आज भन्दा २६०० वर्ष

पूर्व शाक्यमुनि गौतम बुद्धले यस वैज्ञानिक परिपाटीको प्रयोग गरी मानिसलाई पिरोली राखेको दुःख रूपी समस्याको हल निकालेर वैज्ञानिक पद्धतिको थालनी गर्नुभएको थियो ।

वैज्ञानिक ज्ञानको कारण ईश्वरीय तत्वको ह्लास हुँदै गएपनि सबै प्रश्नहरूको उत्तर भने विज्ञानसंग पनि थिएन । किनकि विज्ञानको आफै सीमितता हुन्छ । खोजी नीति गरी पत्ता लगाए भन्दा बढता विज्ञानले परिकल्पनाको भरमा अन्दाजीकरण गरी जवाफ दिन सक्तैन । विज्ञान भन्दछ अहिले सम्मको खोजले देखाएको त यही हो, तर यो भन्दा पर त खोजी र अनुसन्धान गर्न बाँकी नै छ । विज्ञानले परिकल्पना अवश्य बनाउँछ, तर खोजी नीति गरी प्रमाणित नगरेसम्म त्यो परिकल्पना वैध (सत्य) रूपमा सावित हुँदैन । जस्तै विश्व कसरी शुरु भयो भन्ने बारे महान् विस्फोटको सिद्धान्त (Big Bang Theory) सम्म पुगेर विज्ञान अडकेको छ । कसरी सो महान विस्फोट हुने स्थितिमा पुग्नगयो, यसभन्दा अधिक केकस्तो थियो भन्ने बबारे यथार्थ जवाफ विज्ञानसंग अझै छैन, केवल परिकल्पना, वा प्रमेय Hypothesis हरू माग छन् । तर पनि खोजी गर्दै गरे प्रकृतिको अन्तिम रहस्यसम्म पनि विज्ञान पुग्न सक्छ भन्ने वैज्ञानिकहरूको मान्यता एवं दृढ आस्था रहेकोछ ।

ईश्वरीय तत्वलाई खण्डन गर्दै जरा उखेल्दै गइरहेको विज्ञानले विश्वको सम्पूर्ण सत्य जाने क्षमता विज्ञानमा छ भन्ने धारणाले विज्ञानको लक्ष्य कमशः सत्य तत्वको परिकल्पना

नजिक पुग्न गइरहेको छ ।

विश्वको हरेक समयमा भैरहेको परिवर्तनहरु बारे, वस्तुस्थितिहरू बारे, के ? किन ? कसरी ? कहिले ? आदि प्रश्नहरूको उत्तर दिन सक्षम यो सत्यतत्व अनन्त विश्व वारे यथार्थ ज्ञान राख्ने अवलोकन कर्ताको रूपमा सर्वकालिक, सर्वव्यापी, सर्वज्ञ एउटा परिकल्पित तत्व हो जुन परिवर्तित विश्वसंग संगै, रहेन् यथार्थ जानकारी प्राप्तगर्दै अधिक बद्दै गइरहेको छ । तर यो सत्यतत्व केवल अवलोकन कर्ता र यथार्थ जानकारी राख्ने तत्व मात्र हो, ईश्वरीय तत्व जस्तै यो सर्वशक्तिवान् तत्व होइन र यसले स्वसंचालित यस विश्वको प्रकृयामा कुनै किसिमको हस्तक्षेप गर्दैन ।

वास्तवमा विज्ञानको अन्तिम लक्ष्य नै सत्यतत्व प्राप्ति मान्न सकिन्छ, यथार्थ सम्पूर्ण विश्वका सम्पूर्ण गतिविधिहरू भित्रका यथार्थ सत्यको पूर्ण जानकारी प्राप्त गर्ने । अनादि कालदेखि अनन्त कालसम्म हरपल परिवर्तनशील विश्वका सम्पूर्ण सत्यताहरूको जानकारी प्राप्तगर्ने समस्त सिद्धान्त नियम वा प्रकृयाहरूको यथार्थ जानकारी राख्नु तथा यसरी प्राप्त ज्ञानको आधारमा प्रविधिहरूको विकाश गरी मानव जीवनलाई सुखकर बनाउने नै विज्ञानको महान उद्देश्य रहेको छ ।

जन्म :वि.सं. १९८० फागुन २१ गते दिवंगत:वि.सं. २०६५भाद्र १९

धातु मूर्तिकलाका सिद्धिहरू वरिष्ठ कलाकार श्री सिद्धिराज शाक्यको द्वेष्वात्सान माझकोमा उहाँको सुणिति-कामना गर्दछौं । साथै शोकसञ्जप्त परिवार प्रति धैर्य धारण गर्न सकोस् मनी छार्निक समर्पेद्वाना व्यक्त गर्दछौं ।

प्राथी

भीम शाक्य, फलसमान शाक्य

भीम हापिड्क्राफ्ट, यतालिपि, पाटन

Buddhist Scholar Acharya Narendradeva

- Harischandra Lal Singha

The Acharya had the mind of a true Marxist, the conscience of a true Gandhian and the heart of a true Buddhist.

- R. Venkataraman, Ex. President of India

We do not know many people who were Buddhists by profession or conviction. Buddhist philosophy has influenced the people all over the world since the ancient times to the present day. The people from the lowest to the highest levels irrespective of caste, colour and creed are influenced by Buddhism. It has a special appeal to the intellectuals. Therefore, it is called an intellectual religion. The universal appeal of Buddhism is understandable because all the people are victims of suffering. People want to get liberation from suffering. The Buddha has not only said that the human beings suffer due to birth, he has also said that there is a way to get rid of suffering. This message of the Buddha and many other teachings have attracted people towards Buddhism.

Acharya Narendradeva was one of the great admirers of the Buddha. Learned in Indian history, culture, Sanskrit and Buddhism, he was a great personality gifted with noble qualities such as fearlessness, sacrifice, charity and spotless character. He was, therefore, called a Bodhisattva, a being who suspends his own Nirvana for helping millions of others to attain Nirvana.

Acharya Narendradeva was born on 31st October, 1889, in a very prosperous and enlightened Brahmin family of Faizabad, Uttar Pradesh, India. His father Babu Baldev Prasad was not only a great lawyer but a very prominent figure in social life. He was also a true embodiment of the old heritage of Indian culture imbued with simple living and high thinking.

Acharya Narendradeva grew up in an Indian traditional religious atmosphere in his childhood. He had read the epic Ramayana written by Tulsidass, the Mahabharat, Bhagavad Gita, Amarkosa and Laghukaumudi etc. He had a brilliant academic career throughout his student life.

His qualities of fearlessness, sense of sacrifice, commitment to truthful life made him a revolutionary figure in his political life.

Brought up in a religious atmosphere, he was naturally attracted to Buddhism. He was much influenced by the ethical values of Buddhism, especially the concept of Shila, prajna, suffering, etc. He was very fond of reading Bodhicharyavatara written by Arya Shantideva, particularly a line which says that when entire world is tormented by suffering, what is the use of attaining samsara? He acquired knowledge of Pali literature. He read the Tripitaka, the original texts of Theravada and Mahayana Buddhism. He virtually lived the life of a saint, abstaining from defilements of the body and mind, sacrificing his own life for the sake of the people, society and nation. While he was Chancellor of the Lucknow University and Benares University he donated half of his salary to the poor students of the university.

He did his graduation from the Muir Central College, Allahabad, with Sanskrit, Indology and Ancient Indian History as his subject. Narendradeva was a serious student of Buddhist philosophy. He broke away from the orthodoxy of Hinduism which gave religious sanction to caste system and untouchability.

While unveiling the statue of Acharya Narendradeva, president of India, R. Venkataraman said, "The Acharya had the mind of a true Marxist, the conscience of a true Gandhian and the heart of a true Buddhist." Narendradeva was deeply influenced by Karl Marx and Lenin and called himself a Marxist.

Narendradeva was greatly attracted by the personality of the Buddha and Buddhist philosophy. It was Narendradeva who was responsible for Jawaharlal's leaning towards the Buddhist faith and the introduction of Buddhism in the Congress party guidelines and among Congressmen. Sri Prakasa, intimate friend of

Narendradeva, wrote "I remember Jawaharlal telling me once , " Prasada,you know I am not a religious man ,but if one religion attracts me ,it is Buddhism ,Nehru always carried the Buddha's portrait in a leather case which was kept open by his beside wherever he went".

He was an erudite scholar ,a keen observer of history and great analyst of the dynamics of society ." He was above all, a gentleman par excellence, a jewel of a man ,a prince among politicians". A writer has rightly said that to be with Acharya Narendradeva was to be in the company of a Book of knowledge. It was ,therefore, no surprise that pandit Jawaharlal Nehru , who wrote THe Discovery of india in the Ahmadnagar Fort prison during 1942 Quit india Movement ,candidly admitted that book because he had with him in the two encyclopaedias Acharya Narendradeva and Maulana Abdul KalamAzad.

Narendradeva was a socialist leader.if Gandhi was the father of indian nation ,Narendradeva was the father of indian socialism. He did not accept Marxism as a doctrine and its regimented philosophy.His deep conviction in the equality of man had made him a socialist in word and in deep.His belief in modern and scientific orientation of the past and his readiness to learn from the contemporary experiences in various voubtries of the world enabled him to bring about a synthesis between Marxism and Buddhism. He lived the life of afighter as well as saint.

He was not a politician in the ordinlry sense He was a great idealist who never sacrificed his principles for the sake of expediency and never ran after power at the cost of faith and belief in his cause.

His great work was Budha Dharma and Darshan, Buddhism and its philosophy. He spent mor than a decade writing this book. This was published a few hours before his death. This work was am excellent treatise on Buddhist philosophy.He had also made a valuable contribution to Buddhist studies by translating into Hindi and English Abhidharmakosh of Sarvastivada originally written by Acharya Vasubandbu, the 4th century great Buddhist philosopher. At the eleventh

hour of his life, he was compiling a glossary of Buddhist terminology, but could not complete.

Acharya Narendradeva was man of sacrifice, a seeker of truth and a fighter for liberation from all sorts of defilements. When he went to China as a member of the first cultural mission sponsored by the Government of India, he had just an ordinary pair of black shoes and not even another pair of chappals or slippers with him. Yet when he went to a distant place for a short while he used to carry with him some very old Buddhist texts and other books and notes which were very dear to him.

Great Indian leader Jayaprakash Narayan rightly said about him, we owe a debt of gratitude to Acharya Narendradeva- a debt to his unique personality, his civility and affection, to his intellctual contributions, his leadership, and above all, to his innocent, selfless, intensely humane charactor, his renunciation and sacrifice.

H.L. Singh is a writer and researcher. He has worked as translator and editor. He has written several books. A brief encyclopedia of Buddhism in Nepal, Nepal in Records, Mordern Interpretation of Buddhism, are important ones.

मिलन श्रेष्ठ

३४
—
३५

मसिया जिं थ्व दुःख धया
ज्वने लात ल्ये ताया ॥
बुलुहुँ बुलुहुँ क्वतेल थुकिं
अन थ्वीकल दुःख थुकिं ॥
लेहँ जुःतले कुत मन्त
मेपिन्त कना हे ई फुतः ॥
न्यैपिसं थु मथु मसिल
थम्ह थु बले ई हे फुत ॥
हा ! आ दुःख धया छु याये
तोते मफुत गृहजाल छु याये ॥
क्यंकल थुकर्थ लोमंके गुकर्थ
महासागरेय दुबिना
आ पिहावेय
थ्व महादुःखं गुकर्थ
ओहो ! दुःख ॥

थौरै ज्ञान पनि जीवनोपयोगी हुन सक्छ

बाल संसार

चित्र तथा प्रस्तुति भिक्षु उत्तम

पहिला वाराणसी बस्ने माणवक तक्षशिलामा दिशाप्रामोक्ष आचार्य कहाँ विद्या अध्ययनको लागि गए । कर्तव्यपरायण र ईमान्दार र मेहनति भएतापनि मन्द ज्ञानको भएर उसले ज्ञान हासिल गर्न सकेन । ऊ दिन प्रतिदिन निराश हुदै गएको थियो । आफ्ना शिष्यको मनको कुरा थाहा पाई गुरुले जंगलमा लगिकन उसलाई छोटो मन्त्र सिकाई दिए ।

“घटेसि घटेसि, किं कारणा घटेसि, अहम्पि तं जानामि जानामि”
(तिमीले प्रहार गर्न खाजिरहेका छौ, प्रयास गरि राखेका छौ, किन प्रयास गर्न खाजेको हो, भन्ने कुरा मलाई राम्ररी थाहा छ)
उनलाई हजार पल्टसम्म कण्ठ गराउन लगाई जीवन निर्वाहको लागि उपयोगी हुन्छ भनि गरूले उक्त माणवकलाई बाटो खर्च दिई घर पठाई दिए ।

माणवक घर पुगेको कोहि समय पछि एकदिन वाराणसीका राजा भेष बदली शहर परिक्षण गर्न घुमिरहेका थिए । त्यस अवस्थामा चोरहरूले दुईवटा घरमा एकैसाथ चोर्न दुई घरको बीच सुरुङ्ग खनिरहेको राजाले रुखबाट नियाली रहेका थिए ।

सुरुङ्ग खनि भित्र पस्दा माणवक व्युँभि गुरुले सिकाएको मन्त्र पढे, चोरहरु डराई धोति नै फुस्किने गरि भागे । यो सब नियाली रहेका थिए । राजाले त्यस घरमा चिन्ह लगाई दरबार फर्केको भालि नै माणवकलाई बोलाउन पठाई आफुले पनि उक्त मन्त्र सिक्न चाहेको भन्दा माणवकले समान आसनमा बसी सिकाई दिए र दक्षिणा स्वरूप राजाले हजार रूपैया पनि बक्सस दिई पठाए ।

एक दिन सेनापतिले दाही काट्ने हजामलाई “हेर ! आज राजाको दाही खौरिंदा तिमीले राजाको घाँटी च्वाटू काटनु । यदि म राजा भएँ भने तिमी सेनापति हुनेछौ ” भनेर सेनापतिले हजामलाई भनेर सेनापति हुने लोभमा हजामले उसको कुरा स्वीकारे ।

राजाको दारी खौहिने चक्रकुछामेर हेर्दा धार त्यति नभएकोले उसले चक्रमा धार राखिराखेका थिए ।

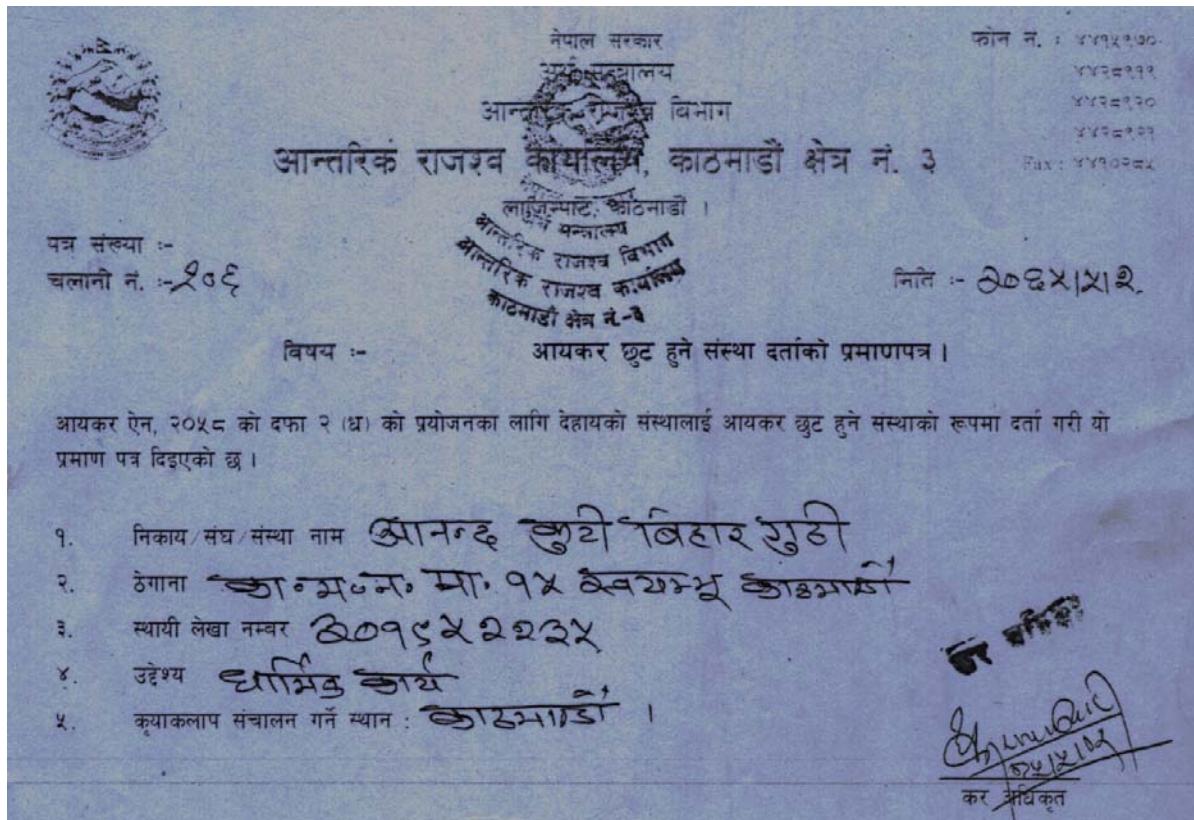
त्यति नै बेला ॥जाले आफुले सिकि ॥खेको मन्त्र पढे “घट्टेसि घट्टेसि....” तिमीले प्रहा । गर्न खाजि हेकाछौ, प्रयास गरि राखेका छौ, किन प्रयास गर्न खाजेको हो भन्ने कुरा मलाई राम्री थाहा छ भन्ने यस मन्त्रको अर्थ भएको हुँदा त्यस हजामले थ । थ । काम्दै राजाको अगाडी सबै पोल खोले । सबै योजना सेनापतिको रहेको र आफू पनि उसकै कुरा सुने । लोभमा पनि राजालाई मार्ने योजना बनाएको कुराको तथ्य खोले । र आफुलाई छोडिदिन आग्रह गरे ।

तब राजाले सेनापतिलाई सजाय स्वरूप देश निकाला गरि भने आफ्नो जीवन रक्षा गर्ने मन्त्र सिकाउने गुरु माणवकलाई बोलाई राज्यको सेनापति पदको भार सुम्पी सत्कार गरे ।

“आनन्दकुटी विहारको गुठीको” हार्दिक अनुरोध

यस “आनन्दकृटी विहार गुर्ठी” आफ्नो उद्देश्य अनुरूप कार्य सम्पादन गर्दै आएको नाफा रहित र आयकर छुट हुने संस्था दर्ताको प्रमाण पत्र प्राप्त धार्मिक संस्था हो । अतः तपाईंलाई आर्थिक सहयोगको निमित्त हादिक अनुरोध गर्दछौं ।

कर छट पाउने संस्थाले ध्यान दिनपर्ने कराहरु :

- आयकर ऐन, २०५८ वर्मोजिम भुक्तानीमा कर कट्टी गर्नुपर्ने भए कट्टी गरी एनमा तोकिएको म्यादभित्र सम्बन्धित आन्तरिक राजश्व कार्यालयमा दाखिला गर्नु पर्दछ। कर कट्टीको विवरण म्याद भित्र पेश नगरेमा वा कर कट्टी गर्नुपर्नेमा कट्टी नगरे वा म्यादभित्र दाखिला नगरेमा अंग्रिम कट्टी गर्नुपर्ने रकम संस्थावाट असुल गर्नुका साथै शुल्क, व्याज तथा सजाय समेत हुन्छ।
  - कर छुट हुने संस्थाको लेखा परिक्षण भएको पार्िक वित्तिय विवरण अनिवार्य हपमा आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले ३ महिनाभित्र सम्बन्धित आन्तरिक राजश्व कार्यालयमा पेश गर्नु पर्दछ। पूबदिशद्वारा एक आर्थिक वर्षभन्दा कम अवधिको लागि कर छुट पाउनेको हकमा कर छुट अवधि समाप्त भएको मितिले १ महिनाभित्र त्यस्तो विवरण पेश गर्नुपर्दै।
  - कुनै व्यक्तिद्वारा कर छुट हुने संस्थालाई प्रदान गरिएका सम्पत्ति वा सेवा वापत कुनै भुक्तानी गर्दा मात्र कर छुट उपभोग गर्न पाउँछ। सो बाहेक सो संस्थाको सम्पत्ति र सो संस्थाले प्राप्त गरेको रकमबाट कुनै व्यक्तिले कुनै फाईदा प्राप्त गरेको अवस्थामा कर छुट उपभोग गर्न पाउँदैन।
  - संस्थाले आफ्नो उद्देश्यदेखि बाहेक अन्य गतिविधि मञ्चालन गरी कर योग्य आय आर्जन गरेमा त्यस्तो आयमा कर छुट हैन।

बौद्ध गतिविधि

आनन्दकुटी विहारमा बुद्धपूजा

३२ श्रावण आनन्दकुटी विहार

आनन्दकुटी विहार स्वयम्भू । नेपालका लागि श्रीलंकाका राजदुध सुमित नाकन्दलको कार्यकाल समाप्त भईले आफ्नो देश फर्कन लागेकोले स्वयम्भू स्थित आनन्दकुटी विहारमा विदाई कार्यक्रम गरिएको छ । आचार्य भिक्षु कुमारकाशय प्रभास्थितिरले

धर्मउपहार दिइ विदाई गरेको उक्तकार्यक्रममा विहारका अन्य भिक्षुसामणेर तथा उपासक उपासिकाहरूको उपस्थित थियो । नेपालमा रहेदा वहाँ बुद्धधर्म प्रचार प्रसारकोलागि धेरै योगदान दिनु भएको थियो । साही दिन आषाढ पूर्णिमाकोउपलक्ष्यमा मासिक रूपमा आयोजना गरिए आइरहेको बुद्धपूजा, धर्मदेशना, दान-प्रदान एवं भोजन कार्य श्रद्धालु उपासक-उपासिकाहरूको उपस्थितिमा सम्पन्न भयो । विहार गुठीका अध्यक्ष एवं आनन्दभूमिका प्रमुख सल्लाहकार आचार्य भिक्षु कुमार काशय प्रभास्थितिरसमक्ष पञ्चशील प्रार्थनापश्चात सामूहिक बुद्धपूजा सम्पन्न भयो । त्यसपछि भिक्षु धर्ममूर्तिले धर्मदेशना गर्ने क्रममा सद्धर्म उपदेश श्रवणले मनमा धर्मप्रीति उत्पन्न गराइदिने कुरा कथात्मक रूपमा देशना गर्नुभयो ।

कार्यक्रममा आनन्दकुटी विहारका सम्पूर्ण उपासक उपासिकाहरू बाट सामूहिकरूपमा जलपान तथा भोजनको दान गर्नुभएको थियो ।

संविधान सभामा बौद्ध प्रस्ताव

विषयक कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न

पोखरा, आषाढ १४ गते ।

युवा बौद्ध संघ धर्मशीला बुद्ध विहार पोखराले शाक्य समाज भवन नदीपूरमा संविधान सभामा बौद्ध प्रस्ताव विषयक एकदिने कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न भएको छ ।

प्रमुख अतिथि सभासद् भिक्षु आनन्दले तथागत गौतम बुद्धको प्रतिमासामु दिप प्रज्वलन गरी उद्घाटन गर्नुभएको सो

गोष्ठीमा स्थानीय विहार, गुम्बा, र बौद्ध संस्थाका ७० जना प्रतिनिधिहरूलाई सहभागिता रहेको थियो ।

समारोहमा प्रमुख अतिथि सभासद् भिक्षु आनन्दले गोष्ठीबाट प्राप्त निष्कर्षलाई संविधान सभामा दृढतापूर्वक राख्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नुहुँदै संविधानको निर्माण नभएसम्म बौद्ध संघसंस्थाहरूले यस्ता कार्यक्रम गर्नुपर्ने कुरामा जोड दिनुभयो । कार्यक्रममा विभिन्न वक्ताहरू आ-आफ्नो मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

युवा बौद्ध संघका अध्यक्ष रञ्जन बुद्धाचार्यको सभापतित्वमा सम्पन्न सो समारोहमा उपाध्यक्ष विक्रम उदासले स्वागत मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको सो कार्यक्रमको प्रारम्भमा भिक्षु श्रद्धानन्दले पञ्चशील प्रदान गर्नुभई कार्यक्रमको सुभारम्भ गर्नुभएको थियो ।

कार्यक्रमका संयोजक अंजली जोशीले प्रस्तुत गर्नुभएको कार्यपत्र माथि डा. गेहेन्द्रमान उदास पोखरेली र बीरबहादुर गुरुङले टिप्पणी गर्नुभएको थियो ।

कार्यशाला गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र टिप्पणी सहभागीहरूको बीचमा समूहगत तथा खुल्ला छलफल, प्रश्नउत्तर आदिबाट निष्केको निष्कर्षलाई संयाजन गरेर शान्ति प्रस्तावको रूपमा १० बैंद पोखरा धोषणापत्र पारित गरिएको थियो । उक्त शान्ति प्रस्तावलाई आषाढ १६ गते नेपाल पत्रकार महासंघको सभाहलमा एक पत्रकार सम्मेलन गरी सार्वजनिक गरिएको थियो ।

शान्तिप्रस्तावको रूपमा पारित १० बैंद धोषणापत्र निम्नानुसार रहेको छ ।

१) अब बन्ने संविधानको प्रस्तावनामा नै बुद्ध शिक्षामा आधारित पञ्चशीलको सिद्धान्तको आधारमा मुलुकलाई अगाडि बढाउने भनी उल्लेख गर्नुपर्ने ।

२) दिगो शान्तिका लागि बुद्ध शिक्षामा आधारित नैतिक शिक्षा विद्यालयस्तरबाटै अध्ययन अध्यापन गराउनुपर्ने ।

३) महामानव गौतम बुद्धको जन्म प्रतिक लुम्बिनीको मायादेवी मन्दिर र अशोक स्तम्भलाई राष्ट्रिय चिन्ह बनाउनुपर्ने ।

४) बुद्धधर्मसँग सम्बन्धित पुरातात्त्विक महात्वका सम्पदाहरूको संरक्षणको लागि राज्यबाट व्यवस्थापन निति बनाउनुपर्ने ।

५) भैरहवास्थित गौतम बुद्ध विमानस्थललाई अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल बनाउनुपर्ने ।

६) लुम्बिनी, कपिलवस्तु, निगिलहवा, गोटीहवा, तौलीहवा, सगरहवा, कुदान र देवदह जोड्ने बौद्ध परिक्रमा पथ निर्माण गर्नुपर्ने ।

७) लुम्बिनी विकास कोषजस्ता बौद्ध संघसंस्थाहरूमा

राजनैतिकका नियुक्ति नगरी स्वायत्त र स्वतन्त्र बनाउनुपर्ने ।

८) मुलुक धर्मनिरपेक्ष भएको सन्दर्भमा धार्मिक स्वतन्त्रताको मैलिक अधिकार हनन हुने कार्य भएमा त्यसविरुद्ध लाग्ने कानुनको व्यवस्था हुनुपर्ने ।

९) “धर्मप्रवर्तन दिवस आषाढ पूर्णिमा/गुरु पूर्णिमा”को दिनमा राष्ट्रिय विदा दिनुपर्ने र हिंसा रोक्नुपर्ने ।

१०) लुम्बिनी विश्व विद्यालयमा कक्षा सञ्चालन गर्नुपर्ने ।

मञ्जुनक महाविहारमा धर्मदेशना

श्रावण २५ गते

गुला धर्मको उपलक्ष्यमा पाटनको मञ्जुनक महाविहारको आयोजनामा “ यल पञ्चदानया परिचय तथा धर्म सँस्करित ह मांसया प्रयोग ” विषयमा धर्मदेशना कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ ।

नेपाल बौद्ध परिषद्का अध्यक्ष महीश्वरराज बज्राचार्यले धर्मदेशना गर्नुभएको सो सभाको उद्घोषण सुवर्ण शाक्यपुत्रले गर्नुभएको थियो । सो सभामा नेपाल बौद्ध परिषद्का सदस्यहरु लगायत स्थानीय उपासकउपासिकाहरूको पनि ठूलो सहभागिता रहेको थियो । सो सभाको अन्तमा धर्मदेशक महीश्वर बज्राचार्यलाई पञ्चदान गरिएको बुझिएको छ ।

शाक्यसिंह परियति केन्द्रको ४५ औं वर्षमा प्रवेश

श्रावण ३२ गते

नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाको स्थापना कालदेखि नै सक्रिय भूमिका निभाउदै आएको शाक्यसिंह परियति तथा प्रौढ शिक्षालय ४५ औं वर्षमा प्रवेश गरेको सुअवसर पारी यस केन्द्रले वाषिक उत्सव एवम् प्रेरणा पुरस्कार वितरण समारोह आयोजना गरेको छ ।

फा खु शोभन धर्मपाल महास्थविरको सभापतित्वमा सम्पन्न सो सभाको प्रमुख आधित्य अधिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष भिक्षु बोधिसेन महास्थविरले गर्नुभएको थियो । कार्यक्रममा

बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन सहसचिव देवेन्द्र बज्राचार्यले पेश गर्नुभएको थियो भने अनागारिका धरणीले अर्थिक प्रतिवेदन पेश गर्नुभएको थियो । कार्यक्रममा यस शैक्षिक सत्रमा परियति शिक्षाको परिक्षामा उर्तींग हुन सफल विद्यार्थीहरूलाई पुरस्कार वितरण पनि गरिएको थियो ।

विश्व मैत्री विहारमा बुद्धपूजा

भाद्र १५

पाटनको दरबार परिसरमा स्थित विश्व मैत्री विहारमा बुद्धपूजा कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ ।

पञ्चशील प्रदान गरी शुरु भएको सो सभामा अनागारिका धम्मचारीले आफुलाई मार्न खोज्ने आफ्ना पतिको हत्या गरी आफ्नो जीवन रक्षा गर्ने भद्रकुण्डली केशाको बारेमा धर्मदेशना गर्नुभएको थियो ।

कार्यक्रममा यो भन्दा अगाडिको धर्मदेशना याद गर्ने इन्द्रशोभा र जुजुकाजीलाई धर्मदेशिका अनागारिका धम्मचारीले पुरस्कार वितरण पनि गर्नुभएको थियो । स्मरणीय छ, यस स्थलमा महिनाको प्रत्येक पहिलो दिन बुद्ध पूजा गरिदै आएको छ ।

श्रीलंकाका मन्त्री आनन्दकुटी विहारमा

भाद्र १० गते

श्रीलंकाका महिला तथा बाल विकास मन्त्री श्रीमती सुमेध जि. जयसेन नेपालको औपचारिक भ्रमणको अवसरमा स्वयम्भू स्थित आनन्दकुटी विहारमा बुद्धपूजा तथा परित्राण पाठ गएको छ । आचार्य भिक्षु कुमारकाशयप महास्थविरले शील प्रदान गरिएको उक्त कार्यक्रममा आनन्दकुटी विहारका भिक्षुहरूबाट परित्राण पाठ गरिएको थियो । कार्यक्रममा मन्त्री सुमेध जि. जयसेन ले नेपालको बुद्ध धर्म विकास बारेमा पनि छलफल पनि गर्नु भएको थियो ।

अमृतानन्द भन्तेको १९ औ स्मृति दिवश मनाइयो ।

भाद्र ५ आनन्दकुटी विद्यापीठ

दिवं गत
आचार्य भिक्षु
अमृतानन्द
महास्थविरको १९ औं
गुणानुस्मरण दिवस
स्वयम्भूस्थित
आनन्दकुटी
विद्यापीठमा विभिन्न
कार्यक्रम गरी
मनाइयो । उक्त
कार्यक्रम भिक्षु
अमृतानन्द
महास्थविरको

प्रतिमामा मालापन गरिएको थियो । भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविरकले पञ्चशील प्रदान गरि शुरु गरिएको कार्यक्रममा उहाँले नै सभापतित्व आसन ग्रहन गर्नु भएको थियो । त्यस कार्यक्रम विद्यालयका प्रध्यानापक कृष्णकलि शाक्य लगायतका वक्ताहरूले भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरको गुणमाथि चर्चा गर्नु भएको थियो ।

भाद्र ५ लुम्बिनी

लुम्बिनीस्थित अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध समाजमा दिवंगत भिक्षु डा. अमृतानन्द महास्थविरको स्मृतिमा विभिन्न कार्यक्रम गरिमनाइयो ।

उक्तकार्यक्रममा दान प्रदान, “अमृताङ्गली” नामक वित्तचित्रको प्रदशन तथा स्थानीय एक विद्यालयमा +२ को पनि विधिवत् शुभारम्भ गरियो । कार्यक्रम भिक्षु मैत्रीको सभापति तथा लुम्बिनि क्षेत्रका विभिन्न विहारका प्रतिनिधिको उपस्थिति थियो ।

भाद्र १५ आनन्दकुटी विहार

बौद्ध विद्वान भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरको १९ औं स्मृति दिवस आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भूमा विभिन्न कार्यक्रम गरी मनाइयो ।

त्यस अवसरमा आनन्दकुटी विहारमा विहान सबैरै ध्यानभावना, बुद्धपूजा, धर्मदेशना, परित्राणापाठ कार्यक्रम पश्चात् श्रद्धाङ्गलीसभा आयोजना गरिएको थियो । आनन्दकुटी विहारका विहाराधिपति आचार्य भिक्षु कुमारकाश्यप महास्थविरको सभापतित्वमा सम्पन्न सो सभामा संविधानसभाका सभासद भिक्षु

आनन्द, अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका सचिव एवं आनन्दकुटी विहार गुथिका सचिव भिक्षु धर्ममूर्ति, बृद्धजयन्ती समारोह समितिका उपाध्यक्ष एवं आनन्दकुटी विहार गुथिका काका सदस्य भिक्षु कोण्डन्य, आनन्दकुटी विहार गुथिका उपाध्यक्ष श्री शीलबहादुर बजाचार्य, काठमाडौं विश्वविद्यालयका रजिस्ट्रार

डा. भद्रमान तुलाधर र बोधिरत्न शाक्यले दिवंगत भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरको योगदानमाथि प्रकाश पार्नुभएको थियो । ठूलो संख्यामा भिक्षु, अनगारिका एवं उपासक-उपासिकाहरूको सहभागिता रहेको सो सभामा सम्बोधन गर्नुहुँदै आचार्य भिक्षु कुमारकाश्यपले शरीर जीर्ण भएर जान्छ, तर आफूले गरेको कार्य र नाम कहिलै मेटिन्न भन्नुहुँदै अमृतानन्द भन्तेको रूप र वाक्शक्ति निकै लोकप्रिय रहेको कुरा बताउनु भयो ।

सभासद भिक्षु आनन्दले दिवंगत भिक्षु अमृतानन्दको देन नेपालको बौद्ध क्षेत्रमा मात्र नभै अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा समेत त्यतिकै ठूलो रहेको भन्नुभयो । यसैरारी भिक्षु धर्ममूर्तिले आनन्दकुटी विहारको वर्तमान अवस्थामा ल्याइपुयाउनमा दिवंगत भिक्षु अमृतानन्दले गर्नुभएको योगदानको चर्चा गर्नुहुँदै अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ, धर्मोदय सभा लगायतका संस्था स्थापनाको लागि निभाउनुभएको भूमिकामाथि पनि प्रकाश पार्नुका साथै आनन्दकुटी विहारलाई नयाँ ढंगले निर्माणमा सहयोगको लागि समस्त भिक्षु, अनगारिका एवं उपासक-उपासिकाहरूमा आव्हान गर्नुभएको थियो । कार्यक्रममा बोल्नुहुँदै भिक्षु कोण्डन्यले वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा समयानुकूल रूपमा आनन्दकुटी विहारको संरक्षण, सम्बद्धन गर्नुपर्ने कुरामा जोड दिनु भयो । शीलबहादुर बजाचार्यले दिवंगत भिक्षुको बालककालको घटनाको स्मरण गर्नुहुँदै बौद्धधर्मको लागि गर्नुभएको योगदानको चर्चा गर्नुभयो । डा. भद्रमान तुलाधरले शिक्षाक्षेत्रमा आनन्दकुटी विद्यापीठले पुऱ्याएको योगदानको चर्चा गर्नुहुँदै सो विद्यापीठमा आफूले विताएको विद्यार्थीजीवनको स्मरण गर्नुभयो । उपासक बोधिरत्न शाक्यले भिक्षु अमृतानन्दको जीवनकालमा आनन्दकुटी दायक सभामा रहेर विहारमा सेवा गरेको कुरा स्मरण गर्नुभएको थियो । भिक्षु पियदस्तीद्वारा संचालित उक्त सभा पश्चात् दानप्रदान एवं उपस्थित भिक्षु, अनगारिका एवं उपासक-उपासिकाहरूलाई भोजन प्रदान गरिएको थियो ।

भाद्र १५ गते हिरण्यवर्ण महाविहार

पाटनस्थित हिरण्यवर्ण महाविहार तारेमाम संघको तत्वाधानमा गुलाको ज्ञानमाला भजन कार्यक्रममा नेपालका चिरसमरणीय डा. आचार्य भिक्षु अमृतानन्दको १९ औं पुण्यतिथिको अवसर पारेर उहाँले रचना गर्नुभएको १० वटा ज्ञानमाला भजन गाइ उहाँ गुणस्मरण गरियो ।

नयाँ प्रवृत्त्या

११ भाद्र

आचार्य भिक्षु कुमारकाशयप महास्थविरको उपाध्यत्वमा
सुविन शाक्य (श्रा. अभ्यरत्न) लाक्पा शोर्पा (श्रा. धर्मधीर) कृष्ण
तामाङ्ग (श्रा. शीलशोभन) टुपेन मगर (श्रा. चित्पाल) विशाल
तामाङ्ग (श्रा. धर्मजित) विजय तामाङ्ग (श्रा. लक्खण) सरोज
तामाङ्ग श्रा. सद्धापाल) सुसन तामाङ्ग (श्रा. अजित) प्रव्रजित जीवन
र्गण गरेका छन् । भिक्षु सद्धातिस्स तथा भिक्षु कोलितको
आचार्यत्वमा बुद्धभूमि महाविहार, टोखामा सम्पन्न सामणेरहरू
पाटन, सोलखुम्बु र हेटैडाका कुलपुत्र थिए । सो प्रवज्या कार्यक्रमा
भिक्षु धर्ममूर्ति, भिक्षु भाद्रिय, भिक्षु उपतिस्सको पनि उपस्थिति
रहेको थियो ।

योग तथा विपश्यना ध्यान शिविर सम्पन्न

भाग ७

ललित मण्डपद्वारा आयोजित नियात्रा योग तथा विपश्यना
ध्यान शिविर ल.पू. बुझमति स्थित, अमरापूर बुद्ध विहारमा एक
साभाका बीच सम्पन्न भएको छ ।

आचार्य भिक्षु कुमार काशयप महास्थविरको प्रमुख आतिथ्यमा सम्पन्न उत्तर सभामा, कार्यक्रममा सहभागी तथा विभिन्न ठाउँमा सम्पन्न चित्रकला प्रतियोगितामा प्रथम, द्वितीय र तृतीय स्थान हासिल गर्नेहरूलाई प्रसंसा पत्र तथा पुरस्कार वितरण गर्नुभएको सो कार्यक्रममा ललित मण्डपका कार्यकारणी अध्यक्ष सुरज शाक्यले आफ्नो मन्तव्य राख्नुभयो । साथै रुपेन्द्र श्रेष्ठले स्वगत, गौतम तुलाधरले धन्यवाद तथा अ. अतुलाले कार्यक्रम संचालन गर्नु भएको थियो । कार्यक्रममा कलाकार रूपा महर्जनको एकल चित्रकला पनि प्रदर्शन गरिएको थियो ।

श्री कीर्ति सदर्शन बौद्ध केन्द्रमा भिक्ष चन्द्रकीर्ति

भाग १६

श्री कीर्ति विहार, कीर्तिपूरमा भिक्षु पञ्चाकीर्तिको सभापतित्वमा
र भिक्षु धर्मकीर्ति, भिक्षु अशोककीर्ति, भिक्षु कोन्डण्य, लुम्बिनि
विकाश कोषका उपाध्यक्ष तथा नेपा राष्ट्रिय पार्टिका अध्यक्ष
डा.केसवमान शाक्य, तथा उपासक उपसिकाहरूका बीच श्री
कीर्ति शुदर्सन बौद्ध केन्द्रमा “भिक्षु कीर्ति ज्योति महास्थविरको
देहवसान” पछि रिक्त अध्यक्ष पदमा सर्व सहमतिमा भिक्षु
चन्द्रकीर्तिलाई छानिएका छ। वि.सं. २०४६ सालमा श्री कीर्ति
विहार, कीर्तिपूरमा प्रवर्जित हन् भएका भिक्षु चन्द्रकीर्ति दिवंगत

भिक्षु सदर्शन महास्थविरका प्रथम शिष्य हनुहन्त्त्वा ।

मैत्री केन्द्र बालआश्रमको र द औ वार्षिक उत्सव

भद्रौ २८

UPF का अध्यक्ष एवं माननीय सभापति श्री एकनाथ ढकल ज्यूको प्रमुख आतित्यमा र श्रीलंका रानदुतावासका चार्चा डी एफेयर श्री बारणवीर वण्डाको विशिष्ट आतित्यमा एवं बालआश्रमका सहयोगीहरू र समाज सेवा प्रेमाहिको उपस्थितिमा ध्यानकुटी विहार बनेपामा (मेत्ता सेन्टर) मैत्री केन्द्र बाल आश्रमको इ औं वार्षिक उत्सव भव्यताका साथ सम्पन्न भयो।

उत्त अवसरमा क्षँ नेपालको च्याप्टरका बोर्ड प्रमुख श्री एकनाथ ढकाल ज्यूबाट ती बाल आश्रमका बालिकाहरूलाई शैक्षिक अनुदान सहयोग दिनुभएको थियो । बालिकाहरूले जयमंगलगाथा वाचन र भिक्षु राहुलले स्वागत गरि शुभारम्भ गर्नु भएको उत्त सभामा बाल आश्रम सावधामा फोटो प्रदर्शनपत्र गरिएको थियो ।

उत्त कार्यक्रममा ८ वर्षसम्म उत्त मैत्री केन्द्र बाल आश्रम बनेपा रहदै आएका बालिका रेणु त्वायनालाई उनको +२ को पढाई पश्चात उन्के अनुरोधमा मेता सेन्टरबाट विदाई गरिएको थियो ।

मन्तव्यहरू व्यक्त गर्ने क्रममा बाल आश्रमका बालिकाहरू
 एवं विशेष अतिथिहरू प्रगति प्रभात एकादेमीका प्रिन्सिपल क्षी
 उद्घप प्रसाद चार्पाई, श्रीलंका रानदुतावासका चार्ज डी एफेयर
 श्री ए. एम् रणविर वण्डा, मेत्ता सेन्टर-अध्यक्ष श्री पियरत्न महर्जन
 र प्रमुख अतिथि गँ का अध्यक्ष एवं माननीय सभापति श्री एकनाथ
 ढुक्कल ज्यले बोल भएको थियो ।

सहयोगीहरूलाई प्रशंसा पत्रहरू र आजीवन सदस्यहरूलाई सदस्यता प्रमाण पत्रहरू प्रमुख अतिथिज्यूले प्रदान गर्नु भएको उक्त कार्यक्रममा मेता सेन्टर सदस्य नानुमैया शाव्यले कार्यक्रममा सफल पारिदिनु भएकोमा सबैलाई धन्यवाद व्यापन गर्नुभयो । सभा विसर्जन पछि सम्पूर्ण उपास्थित महानुभावहरूलाई मेता सेन्टरले चियापानको योजाना गरेको थियो ।

सो कार्यक्रम मेता सेन्टरका उपाध्यक्ष भिक्षु धर्ममूर्ति संचालक गर्न भएको थियो ।

अनुरोध

तपाईं पनि आफ्नो वरिपरि भएका बौद्ध घटना तथ्य समाचार पठाई आनन्द भूगी पत्रिकालाई सहयोग गर्न सञ्जाहनेछ । - सम्पादक

- सम्पादक